

WITBOEK OPEN OVERHEID

OPEN STATE FOUNDATION

WITBOEK OPEN OVERHEID

Open State Foundation
2022

Copyright © 2022 Open State Foundation

Omslagfoto: Serv Wiemers, Open State Foundation

Auteurs: Serv Wiemers, Bo Hijstek & Rosa Juffer

Lay-out: Rosa Juffer

Print: Drukwerkdeal, Deventer

Website: openstate.eu

Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen en openbaar worden gemaakt in welke vorm dan ook. Bronvermelding stellen we op prijs.

INHOUDSOPGAVE

06. VOORWOORD

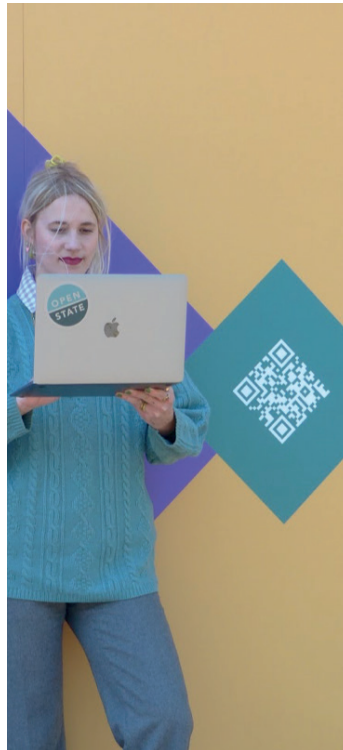
Directeur van Open State Foundation Serv Wiemers over het belang van een open overheid.

08. VAN WOB NAAR WOO

Een beleidsproces van 10 jaar: een korte terugblik op het initiatief-wetvoorstel van GroenLinks en D66 dat resulteerde in de nieuwe Wet open overheid die per 1 mei 2022 in werking is getreden.

10. OPEN VERKIEZINGEN

Tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 waren duizenden briefstemmen niet meegenomen in de uitslagen. Hoe kwam Mattijs van de Wiel van de NOS tot deze ontdekking?

12. HET ALGORITHMEREGEREN VAN AMSTERDAM

In gesprek met de eerste digitale stad-wethouder van de gemeente Amsterdam, Touria Meliani, over haar agenda voor deze digitale stad en de ontwikkeling van het eerste algoritmeregister.

16. DATA VOOR DUMMIES

Open data in Jip & Janneke-taal: developer bij Open State Foundation Sicco van Sas legt uit wat open data eigenlijk inhoudt en waar we het in het publieke domein terug kunnen vinden.

18. EEN ECHE OPEN OVERHEID

Het lukt Noorwegen om informatieverzoeken van burgers binnen maximaal drie dagen af te handelen, terwijl de beantwoording van een Wob-verzoek in Nederland gemiddeld 161 dagen duurt. Wat kunnen we van de Noren leren?

22. BIG CRISIS DATA

In een crisis kan de data die verzameld wordt, in combinatie met open data zoals geodata, weerdata of gezondheidszorgdata, uitkomsten bieden. Een coviddata-case study en andere voorbeelden van crisistools laten zien hoe.

26. DROOG DANKZIJ DATA

Het verhaal van Buienradar: hoe een succesformule die in 2008 ontwikkeld werd op basis van gesloten data en dure licenties, de weg vrijmaakte voor andere innovatieve toepassingen die nu profiteren van open KNMI-data.

29. REGIONALE VISUALISATIES BRENGEN DATA TOT LEVEN

Een data-verhaal wordt een stuk minder abstract, en daarmee een stuk begrijpelijker, met behulp van de visualisaties gemaakt door persbureau LocalFocus. Yordi Dam vertelt hoe één open dataset tot verschillende lokale nieuwsverhalen leidt.

32. OPEN STIKSTOFDATA

Op de pagina 'Stikstof meten, berekenen en modelleren' geeft het RIVM gedetailleerde informatie over de kwaliteit van lucht, water en bodem. De informatie is beschikbaar als open data en de cijfers vormen de basis voor overheidsbeleid.

34. RADICAAL OPEN OVERHEID

Het beloofde land van een echt open overheid bestaat: in Taiwan. De Digitale Minister Audrey Tang deelt haar ideeën over een open overheid.

40. DATAVERHALEN

Just Vervaart, datajournalist bij Omroep Gelderland, vertelt hoe hij speurt naar data en naar verhalen in die data. Van vaccinaties in de biblebelt tot de woningnood in Gelderse gemeenten.

42. DE VEILIGSTE SCHOOL- ROUTE

Gemiddeld 700.000 kinderen stappen op de fiets naar school. RTL Nieuws en ingenieursbureau Sweco combineerden vier verschillende open databronnen om voor iedere middelbare school van Nederland de verkeersveiligheid van de mogelijke routes in (interactieve) kaart te brengen.

45. DATACOMMUNITIES

Het nationale dataportaal, Data.overheid.nl, huisvest ook 'data-communities'. Lees hoe data-aanbieders, -experts en -gebruikers samenkomen om het aanbod en de impact van open data te vergroten.

48. OPEN TOT IN DETAIL

New Yorkers kunnen bijna real-time opzoeken hoeveel hun politie uitdeelt aan donuts en kogels. Nederlanders komen niet verder dan de kwartaaluitgaven aan 'openbare orde en veiligheid' van hun gemeente. Daarom laten we zien dat financiële detaildata een goudmijn is - voor burgers, journalisten, bedrijven en bestuurders zelf.

INSPIRATIE VOOR EEN OPEN OVERHEID

VOORWOORD DOOR
SERV WIEMERS

**“OVERHEDEN KUNNEN LEREN VAN MEEKIJKENDE BURGERS;
BESLUITVORMING EN UITVOERING WORDEN BETER ALS ER MEER
PERSPECTIEVEN VAN BUITEN BIJ WORDEN BETROKKEN.”**

Open overheid heeft heel veel voordelen. Daarover gaat dit Witboek Open Overheid. Om een aantal van die voordelen te noemen:

Open overheidsinformatie geeft burgers en journalisten de mogelijkheid de macht effectiever te controleren. *Dat bewijst het verhaal over de 65.000 vergeten stemmen met NOS-journalist Mattijs van de Wiel.* Overheden kunnen leren van meekijkende burgers; besluitvorming en uitvoering zullen over het algemeen beter worden als er meer perspectieven en meer expertise van buiten bij worden betrokken. Het draagvlak van overheidshandelen kan worden vergroot als burgers betrokken worden bij besluitvorming en uitvoering. En daarmee zal over het algemeen – bij een werkelijk open overheid – het vertrouwen van de burger in het overheidshandelen en dus in de democratie worden vergroot. *Zie bijvoorbeeld het verhaal van de Amsterdamse wethouder Meliani die algoritmen voor de burger transparant probeert te maken.* Want wanneer de overheid informatie op een open manier deelt, staan de partijen (overheid

en burger) niet tegenover elkaar en ontstaat dus een gezondere maatschappelijke dynamiek. *Lees daarover het interview met de grootste voorstander van radicale openheid, de Taiwanese minister Audrey Tang.* Open data vergroot bovendien de efficiency: het wiel hoeft niet steeds opnieuw te worden uitgevonden; een goede aanpak kan worden gekopieerd en van anderen fouten geleerd. *Dat lezen we in het stuk over financiële detaildata.* Ook heeft open overheidsdata grote economische waarde; hergebruik van data biedt economische kansen – vaak op manieren die vooraf niet waren voorzien. *Lees daarover het verhaal van Buienradar.* En, *last but not least*, open overheidsdata kan zelfs levens redden. *Daarover gaan De veiligste fietsroute en Big Crisis Data.*

Het goede nieuws daarbij is natuurlijk: de toenemende digitalisering en technologische ontwikkeling maken ontsluiten, meekijken, meedoen en hergebruiken steeds beter mogelijk.

Maar waarom is dit Witboek Open Overheid dan nog nodig? Nou... ook al zijn er zoveel voordelen, is open overheid nog niet vanzelfsprekend in Nederland. Misschien heeft dat te maken met onze politieke poldercultuur, waarin ooit consensus belangrijker was dan openheid. Toen wij druk waren met inpolderen en polderen, introduceerde men in Scandinavië al de eerste openbaarheidswetgeving. Sinds 1766 is het recht op openbaarheid van overheidsinformatie deel van het Zweedse recht. Nederland volgde veel later, met een Wet openbaarheid van bestuur, en nu sinds 1 mei 2022 met een heuse Wet open overheid. *Zie daarover Van Wob naar Woo en Een echt open overheid bestaat - in het hoge noorden.*

Die Wet open overheid is een stap in de goede richting, maar daarmee zijn we er nog niet. Want in de praktijk blijkt echte openheid nog wel heel spannend voor veel delen van het Nederlandse openbaar bestuur. Het doel van dit Witboek open overheid, is om inspiratie te bieden door met voorbeelden uit binnen- en buitenland te laten zien wat we met open overheidsinformatie kunnen bereiken. Politici, journalisten, ondernemers en programmeurs komen aan het woord. Met eigenlijk allemaal dezelfde boodschap: open overheidsinformatie werkt, en de winst is groot.

Ik wens de lezer veel inspiratie – en openheid!

Serv Wiemers
Directeur Open State Foundation

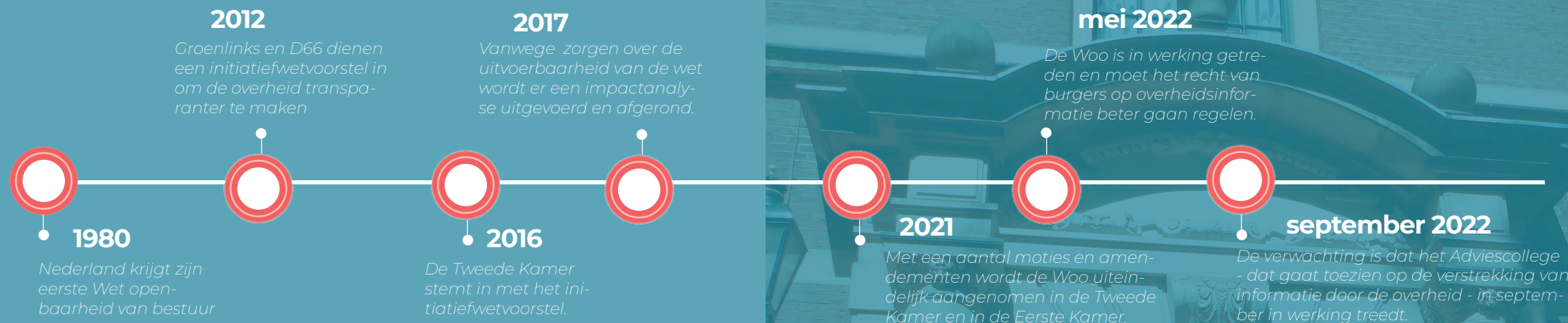
i.

Digitale transparantie en een open overheid

Open State Foundation is een onafhankelijke stichting zonder winstoogmerk en heeft als missie het bijdragen aan een digitaal transparante overheid en daarmee een controleerbare en vitale democratie.

Om te komen tot een open overheid werkt Open State Foundation aan het ontsluiten van informatie van publieke instellingen als open data, en het bevorderen van hergebruik van die data door burgers, journalisten, maatschappelijke organisaties, kunstenaars, wetenschappers, ambtenaren, beleidsmakers en volksvertegenwoordigers.

VAN WOB NAAR WOO

Om de Wet open overheid (Woo) is tien jaar politieke strijd geleverd. Maar in 2021, na de toeslagenaffaire, werd de initiatiefwet eindelijk door het parlement aangenomen, en op 1 mei 2022 ging de Woo van kracht. Sommige betrokkenen zijn nog steeds benauwd; anderen zien de Woo als een stap in de goede richting; weer anderen vinden de Woo lang niet ver genoeg gaan.

De initiatiefwet van GroenLinks en D66 heeft als doel de actieve openbaarmaking van overheidsinformatie te bevorderen. Hierin ligt toegang tot publieke informatie als recht van burgers verankerd, hetgeen bijdraagt aan de democratische rechtsstaat en openheid van de Nederlandse overheid. Met een adviescollege dat toezicht houdt op de uitvoering van de regels over openbaarheid van publieke informatie en het op orde brengen van de informatiehuishouding, kan de openheid van de overheid worden verbeterd.

Een concrete verbetering van de Woo ten opzichte van de Wob is de actieve openbaarmaking die vorm gaat krijgen op het Platform Open Overheidsinformatie (PLOOI). Ook moeten onder de Woo de zogenoemde persoonlijke beleidsopvattingen openbaar worden gemaakt, zij het in geanonimiseerde vorm. Dit was een uitzonderingsgrond binnen de Wob die dus vervalt, maar aan de andere kant komt er een nieuwe

**“HET BESTUURS-
ORGAAN MAAKT UIT
EIGEN BEWEGING DE BIJ
HET BESTUURSORGAAN
BERUSTENDE INFOR-
MATIE VOOR EENIEDER
OPENBAAR”**

artikel 3.1, eerste lid, Woo

weigeringsgrond voor de openbaarmaking van bedrijfsgegevens. Wel weer gunstig voor een echt open overheid is de rol die het Adviescollege Openbaarheid en Informatiehuishouding gaat spelen. Behalve de mogelijkheid om advies uit te brengen aan de overheid, heeft dit college ook een ombudsmanfunctie voor journalisten en andere professionals die vastlopen met hun verzoek om overheidsinformatie. •

OPEN VERKIEZINGSUITSLAGEN

IN GESPREK MET JOURNALIST MATTIJS VAN DE WIEL

Het NOS Journaal kwam met behulp van open data van Open State Foundation erachter dat duizenden briefstemmen niet waren meegenomen in de uitslagen van de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen. Hoe kwam Mattijs van de Wiel, journalist bij de NOS, tot deze ontdekking?

Het hoogtepunt van de Nederlandse democratie zijn de vierjaarlijkse Tweede Kamerverkiezingen. De week van 17 maart 2021 was het weer zover. Nu zou je denken dat het hoogtepunt van de democratie ook het hoogtepunt van openheid zou zijn; verkiezingen gaan er bij uitstek om dat iedereen mee kan doen. Iedereen zou dus ook mee moeten kunnen kijken – met het proces en met de uitslag. Maar de openheid in Nederland blijkt beperkt. Althans tot en met de verkiezingen van 17 maart 2021. “De volgende keer gaat het beter. Door jullie werk.”

Aan het woord is Mattijs van de Wiel, verslaggever bij NOS Nieuws en het Journaal. Mattijs is een enthousiaste journalist, trots op zijn werk: “Dit werk mogen doen is een voorrecht. Vooral als er groot nieuws is. Ik ben altijd op zoek naar het verhaal

achter het verhaal, naar een mooi eigen verhaal, een scoop.” En die scoop had Mattijs te pakken, samen met Open State Foundation. Het werd breaking news zo’n drie weken na de verkiezingen: 65.000 briefstemmen niet meegeteld. Hoe was Mattijs bij die ontdekking gekomen? Het antwoord: door open data!

“VERKIEZINGEN GAAN ER BIJ UITSTEK OM DAT IEDEREEN MEE KAN DOEN. IEDEREEN ZOU DUS OOK MEE MOETEN KUNNEN KIJKEN.”

“In oktober en november was ik als verslaggever bij de presidentsverkiezingen in Pennsylvania in de Verenigde Staten. Daar was heel veel gedoe over het briefstemmen. Er waren voortdurende discussies en rechtszaken over de procedures. In Nederland hadden we vervolgens een vergelijkbaar systeem, met een dubbele envelop [één voor de stempas en één voor het stembiljet, SW].

Dat is een ingewikkeld systeem, vooral voor ouderen, die juist de doelgroep vormden.” Mattijs was verbaasd dat het ministerie van Binnenlandse Zaken aan deze opzet vasthield. Toen de NOS ging kijken bij de eerste brief-openingen in de Brabantse gemeente Bergheze bleek inderdaad veel onduidelijk. “Ze zaten te klooiën met al die enveloppen. Ik zag meteen dat het een grote puinhoop was, met grote stapels ‘terzijde leggingen’.” Het werd een groot verhaal en binnen een dag paste minister Kajsa Ollongren van Binnenlandse Zaken de regels aan en mocht een deel van de eerder terzijde gelegde stemmen toch worden meegeteld.

Maar daarmee was het verhaal niet afgelopen. Want hoeveel stemmen waren er nu uiteindelijk terzijde gelegd en hoeveel alsnog toegelaten? Die data ontbrak. “Het werd niet centraal geregistreerd”, aldus Mattijs. “De data lag nog bij alle gemeenten.” En bij Open State Foundation. Want Open State Foundation verzamelde net als bij eerdere verkiezingen alle verkiezingsuitslagen van heel Nederland in één centrale database, om die te publiceren als open, doorzoekbare data. De bedoeling is dat al deze – voor de democratie cruciale – data bekeken en gebruikt kan worden gebruikt door journalisten en andere geïnteresseerden. Nederland kent een vreemd systeem van uitslagen die eerst door het ANP, een particuliere organisatie, worden verzameld. Veel later komt de Kiesraad met de officiële uitslag, en nog later worden alle uitslagen gepubliceerd. Open State Foundation publiceert de uitslagen wel zo snel mogelijk als open

data. “Het heeft mij verbaasd dat jullie nodig zijn!”

Mattijs van de Wiel blikt terug: “Het leek erop dat jullie en ik de enigen waren met interesse in de omvang van de terzijde gelegde stemmen. Samen met Tim Vos-Goedhart, projectleider bij Open State Foundation, gingen we als gekken door de proces-verbalen heen. Zonder de databank en de deskundigheid van Tim was me dat niet gelukt.” Uiteindelijk ontdekten Mattijs en Tim dat zo’n 65 tot 70 duizend terzijde gelegde briefstemmen niet zijn meegeteld in de einduitslag. Dat aantal is goed voor een Kamerzetel.

“Mijn vermoeden bleek dus te kloppen. Er waren geen verdwenen postzakken, maar er was wel grote verwarring rondom het briefstemmen. En dat terwijl iedere stem telt! Dit kan het vertrouwen van de burger in de democratie aantasten”, aldus Mattijs. Hij informeerde BZK over de publicatie en vroeg om commentaar. “Ik had gedacht dat Binnenlandse Zaken onze conclusies omver zou willen trekken, maar ze gaven ons gelijk.” De ontdekking werd de opening van het NOS Journaal. “De database en de deskundigheid van Open State Foundation hadden een grote meerwaarde.” zegt Mattijs, én een positief effect op het functioneren van de democratie. “Het briefstemmen kan beter. Voor ouderen is het zo te lastig. Maar met deze data gaat het de volgende keer beter.” En door het vasthoudende onderzoek van de enthousiaste NOS verslaggever.

OPEN VERKIEZINGSUITSLAGEN MACEDONIË

Nederland heeft een omslachtig systeem, met uitslagen die op de avond zelf worden verzameld door het ANP, de gemeenten die verantwoordelijk zijn voor tellingen en publicatie daarvan, de Kiesraad die later met de uitslag komt en nog later met de uitslag als open data, en de Commissie voor het Onderzoek van de Geloofsbrieven die de uitslag vaststelt.

Kan dat makkelijker – democratischer – opener?

In Noord-Macedonië zit aan het eind van de dag in elk stemlokaal iemand met een laptop. Als de stemmen zijn geteld, vult die persoon samen met de voorzitter van het stembureau de resultaten meteen in een online formulier in dat direct wordt geüpload in de nationale databank. Real-time kan iedereen zien hoe de uitslagen zich ontploegen. Fraude is niet mogelijk, want per stembureau wordt met het online formulier het ingescande en ondertekende proces-verbaal meegestuurd. Snel, direct, open, controleerbaar. Idee voor het roestige Nederlandse democratische proces?

GRIP OP ALGORITMES IN EEN DIGITALE STAD

WETHOUDER TOURIA MELIANI OVER HET ALGORITME-REGISTER VAN AMSTERDAM

Amsterdam loopt aan kop als het gaat om open data en het publiceren van toegepaste algoritmes. We spraken de eerste digitale stad-wethouder Touria Meliani. Na 10 jaar in dienst te zijn geweest bij de Tolhuistuin - onder andere als algemeen directeur - is Meliani sinds 2018 wethouder Kunst en Cultuur in Amsterdam. Daarnaast heeft ze ook ICT in haar portefeuille en presenteerde ze in 2021 de eerste Datastrategie van Amsterdam. We vroegen haar naar haar agenda voor deze digitale stad en de ontwikkeling van het eerste algoritmeregister.

U bent de eerste digitale stad-wethouder in Nederland. Waarom is dit nu nodig en wat ziet u als uw belangrijkste rol?

"Amsterdam digitaliseert ontzettend snel en als wethouder vind ik het heel belangrijk dat we grip blijven houden op de digitale stad die Amsterdam wordt. Je hoort vaak over digitale toepassingen die 'smart' zijn. Wij zeggen bij de gemeente vaak dat we niet alleen slim moeten zijn, maar vooral ook wijs. Met 'wijs' bedoel ik dat we technologie inzetten waar kan en waar nodig, zonder ooit de menselijke maat uit het oog te verliezen. In Amsterdam hebben we vanuit deze gedachte veel kunnen neerzetten de afgelopen jaren. Zo hebben we in Amsterdam het algoritmeregister opgericht, waarmee we transparant maken hoe de gemeente algoritmes inzet. En we hebben de Datastrategie gepresenteerd, waarin we duidelijke afspraken maken over hoe wij zelf als gemeente data gebruiken en wat we verwachten van anderen die data verzamelen over Amsterdam of Amsterdammers."

Hoe is het idee/initiatief ontstaan om een algoritmeregister voor Amsterdam bij te gaan houden?

"We werken vanuit Amsterdam veel samen met andere grote steden in het buitenland, onder andere op het gebied van digitale mensenrechten en op onderwerpen als grip op technologie. We kunnen veel van elkaar leren en elke stad kijkt op een eigen, creatieve manier naar oplossingen. Met Helsinki werken we nauw samen en zo is het idee ontstaan om [als eerste twee steden ter wereld] een algoritmeregister te lanceren."

Hoe past het algoritmeregister in de gelanceerde digitale agenda van 2019?

"Met de Agenda Digitale Stad willen we een vrije, inclusieve en creatieve digitale stad creëren. Iedere Amsterdammer moet van de mogelijkheden van digitalisering kunnen profiteren en tegelijkertijd diens (digitale) rechten beschermd zien. Het algoritmeregister past helemaal in deze uitgangspunten, maar het is nadrukkelijk een begin. We zijn nu bezig om het register te vullen met algoritmes die door de gemeente worden gebruikt. Het register maakt inzichtelijk welke afwegingen er precies gemaakt worden door ons als overheid en we laten bovendien zien dat ook mensen die geen code kunnen lezen, kunnen begrijpen hoe een algoritme werkt."

Met welke achterliggende doelen is het algoritmeregister opgesteld? Is er een concrete aanleiding voor geweest?

"Met het algoritmeregister willen we verantwoording afleggen aan Amsterdammers over welke algoritmes we gebruiken en waarom, en welke risico's daaraan kleven. Met een grote groep, bestaande uit gemeenten, provincies en uitvoeringsorganisaties hebben we het afgelopen jaar hard gewerkt aan een standaard voor algoritmeregisters, omdat we vinden dat elke overheid even transparant zou moeten zijn over het gebruik van hun algoritmes."

Welke rol speelt het publiceren van algoritmes en open data in het reilen en zeilen van de stad Amsterdam?

"Het algoritmeregister werkt op verschillende niveaus. Het is een wake-up call aan onze hele organisatie om in kaart te brengen welke algoritmes we inzetten voor de stad. En het creëert ook duidelijkheid naar de Amsterdammer die - bijvoorbeeld - een auto voor parkeercontrole door de stad ziet rijden en denkt: hoe zit dat nu eigenlijk?"

Waarom is het algoritmeregister belangrijk voor de burger?

"Het register staat nog echt aan het begin; het wordt nog aangevuld. In het register kan worden bekeken waar de gemeente de algoritmes voor gebruikt, maar ook wat de inzet is om discriminatie door het gebruik van algoritmes te voorkomen, en hoe menselijk toezicht gewaarborgd is. Wie dieper in de algoritmes wil duiken, kan de datasets of broncodes bekijken. Algoritmes zijn onlosmakelijk verbonden met ons dagelijks leven en worden steeds belangrijker voor onze stad. Maar ze zijn lastig te begrijpen. Als stad vinden we dat iedereen het recht heeft om te weten welke algoritmes worden gebruikt en hoe ze werken."

Ondanks verscheen een kritisch artikel in het FD "Algoritmeregister is een dooie mus". Een burger weet niet om te gaan met zo'n code en soms kan de code zelf niet gepubliceerd worden. Wat is uw kijk hier op?

"Ik denk niet dat het algoritmeregister een wondermiddel is voor goede publieke controle op algoritmes. Naast een register moet je ook werken aan bewustwording. Het register dat we hebben, zie ik als een goed begin. Bij het inrichten van het register hebben we gesprekken gevoerd met burgers en experts en daar kwam uit naar voren dat zij toegang tot de code niet het belangrijkste vonden. Het algoritmeregister voorziet in een behoefte naar uitgebreide informatie over de kaders en context waarbinnen we het algoritme inzetten, wat de gevolgen van een algoritme kunnen zijn en waar burgers precies bezwaar tegen kunnen maken."

Privacy is ook een belangrijke kernwaarde binnen de digitale agenda, hoe maakt u als eindverantwoordelijke

de afweging tussen transparantie en privacy?

"Een overheid als de gemeente weegt regelmatig grote belangen tegen elkaar af. Maar privacy versus transparantie... ik zie dat niet als een moeilijke afweging. Iedereen in Amsterdam heeft het recht op respect voor zijn of haar privéleven en privacy. Hoe we in Amsterdam precies met privacy omgaan staat in het 'Stedelijk kader verwerken persoonsgegevens'. We kunnen –en moeten– natuurlijk wel transparant zijn over waarom we die informatie niet kunnen delen. Bijvoorbeeld door in het algoritmeregister op te schrijven dat we een dataset niet kunnen delen omdat die tot een persoon te herleiden gegevens bevat."

Op welke andere manieren probeert de gemeente Amsterdam transparantie in te zetten om technologie te bevorderen?

"Een mooi voorbeeld vind ik het sensorregister, dat we als eerste gemeente van Nederland in het leven hebben geroepen. Het houdt in dat er een meldingsplicht is voor alle apparaten die data verzamelen in de openbare ruimte, zoals camera's en sensoren voor bijvoorbeeld luchtkwaliteit. Deze apparaten komen op een

kaart te staan, zodat Amsterdammers zien waar er data over hen wordt verzameld en waarvoor. De meldingsplicht geldt voor bedrijven, maar ook voor overheden zoals wijzelf. Hier hebben we voor gekozen als college omdat er steeds meer data-verzamelaars bij komen in de stad en veel mensen dat niet weten omdat het niet voldoende zichtbaar is."

Ondanks dat een algoritmeregister transparantie biedt over de inzet van algoritmes, neemt het de risico's van bepaalde algoritmes niet weg, toch?

"Daarom moet je algoritmes goed in de gaten houden, in kaart brengen hoe ze werken voor alle Amsterdammers en zorgen dat er nooit beslissingen worden genomen over beleid of personen zonder tussenkomst van mensen. Het algoritmeregister draagt er ook aan bij dat tech niet tegen bewoners gaat werken, doordat mensen beter voor hun rechten kunnen opkomen als ze over informatie beschikken. En doordat journalisten en raadsleden ons kritisch kunnen volgen. Het algoritmeregister is niet het enige wat we doen op het gebied van algoritmes. We werken als gemeente bijvoorbeeld ook met zogenoemde impact assessments waarin we heel zorgvuldig documenteren wat de potentiële

risico's van het algoritme zijn. Als algoritmes hoge risico's hebben, dan moeten deze vanaf dit jaar voorgelegd worden aan de verantwoordelijke wethouder, die op zijn of haar beurt weer de raad zal informeren. Het zijn het totaalpakket en de bewustwording rond het gebruik van algoritmes die de risico's zo klein mogelijk moeten maken."

Hoe gaat de gemeente Amsterdam verder om met nieuwe technologische ontwikkelingen en AI-uitdagingen?

"Waar te beginnen... Ik noem hier graag de uitgangspunten van het Tada-manifest dat we als gemeente hebben omarmd. Tada is een beweging die staat voor een eerlijke en transparante digitale stad voor iedereen. Het manifest kent zes waarden die leidend zijn voor het verantwoord gebruik van data en het verantwoord ontwerpen van technologie in de stad, zoals bijvoorbeeld het uitgangspunt dat mensen altijd het laatste woord moeten hebben, en niet data. Met dit manifest, de samenwerking met andere steden op het gebied van digitale mensenrechten, onze eigen datastrategie en de inzet op algoritmes proberen we als stad grip te houden op technologie. Maar we weten ook dat we hierin niet almighty zijn. Voor de gemiddelde Amsterdammer is het gebruik van data door de gemeente en de inzet op verantwoorde kunstmatige intelligentie, slechts een klein onderdeel van de invloed die deze technologieën op het dagelijks leven hebben. We moeten daarom goed samenwerken met andere gemeenten en het Rijk en de dialoog aangaan met grote technologiebedrijven. We proberen daarin een voortrekkersrol te pakken, waarin we bewustwording willen creëren bij burgers, nieuwe vormen van reguleren willen vinden en goed gedrag van technologiebedrijven willen stimuleren. We werken daarbij samen met partners als Waag en de OBA [Openbare Bibliotheek Amsterdam], die ook vol inzetten op datawijsheid van Amsterdammers." •

"HET IS EEN WAKE-UP CALL AAN ONZE HELE ORGANISATIE OM IN KAART TE BRENGEN WELKE ALGORITMES WE INZETTEN VOOR DE STAD."

i.

WAT IS HET ALGORITMEREGER?

Het algoritmeregister is een overzicht van de algoritmes die de gemeente Amsterdam gebruikt bij gemeentelijke dienstverlening. Per algoritme vind je eerst algemene informatie over de bedoeling en werking van het algoritme. Daarna vind je meer gedetailleerde technische informatie. Ook kun je door feedback te geven helpen om de algoritmes die gemeente gebruikt beter, eerlijker en verantwoord te maken. Het register is nog in ontwikkeling en bevat daarom nog niet alle algoritmes die de gemeente gebruikt.

DATA VOOR DUMMIES

WAT HOUDT OPEN DATA EIGENLIJK IN?

Sicco van Sas werkt al ruim zes jaar bij Open State Foundation als developer. Wat gaat er schuil achter de wereld van open data? Sicco vertelt over data-termen zoals 'API', 'scraping' en 'data dumps', maar vooral ook over de meerwaarde van open data: de tools, websites en visualisaties die op basis van een open dataset gemaakt kunnen worden.

'Open data' slaat op het feit dat het toegankelijk is en vrijelijk gebruikt kan worden, maar het zegt ook iets over de manier waarop de data wordt aangeboden: een bestandsformaat dat vrij te delen is en leesbaar is zonder dat daar externe programma's voor nodig zijn. Voorbeelden hiervan zijn CSV en JSON, terwijl Excel-formaten, zeker degene die vroeger werden gebruikt, bijvoorbeeld heel gesloten zijn. CSV daarentegen is heel laagdrempelig: "Je opent de data als tekst; dit kan gewoon in je browser zonder externe software en het is ook een gemakkelijke manier om data uit tabellen uit te lezen".

Binnen de overheid bestaan er ontzettend veel verschillende datasets, zoals de open datasets van het CBS die een enorme bron van basisinformatie bevatten. Toch worden kansen om écht open en gestandaardiseerd te publiceren nog niet volledig benut. Zo bestonden de verkiezingsuitslagen op stembureau-niveau vorig jaar nog uit gescande PDF's en worden rapporten en begrotingen gepubliceerd als HTML, terwijl een machineleesbare set veel gebruiksvriendelijker is en meer opties biedt voor hergebruik. Ook zijn er nog missende datasets zoals het handelsregister, of datasets achter een betaalmuur zoals die van het kadaster. "Er zit zoveel waarde in deze datasets - economische en democratische waarde - die er nu nog niet uit wordt gehaald".

Je stuit op een open dataset, en dan? Allereerst download je de vele MB's aan data. Wat blijkt is dat de manier waarop open datasets aangeboden worden enorm kan verschillen. "Soms wordt er gewoon een dataset online

gezet met het idee van 'hier heb je de data; je mag het hergebruiken', maar zit er geen verdere documentatie bij. Terwijl hoe meer er gedocumenteerd is, zoals de frequentie waarmee de data wordt bijgewerkt, hoe beter het kan worden toegepast voor hergebruik. Daarnaast levert documentatie vaak inspiratie over wat je met de dataset kan doen". Soms heb je alleen een deel van een dataset nodig, daarvoor zijn API's weer handig. Hiermee kan je op een specifieke URL zoeken naar het deel van de data waar je in geïnteresseerd bent.

"Open overheidsdata is heel belangrijk. Het argument: de overheid heeft die zelf al verzameld om de overheidstaken uit te voeren. Dan is het nog maar een hele kleine stap om deze te openbaren."

Ook de documentatie van deze API-datasets is belangrijk, vooral voor het bouwen van een real-time tool, zoals Open State Foundation heeft gedaan met Openspending.nl. Na jarenlang opvragen is de data rondom de huishoudboekjes van gemeenten eindelijk gepubliceerd; sindsdien kan iedereen elke begroting van elke gemeente bekijken en vergelijken.

Een doel voor ogen op het gebied van open data heeft Sicco zeker: real-time bijgewerkte, vrij toegankelijke en goed gedocumenteerde datasets. Ook is het Common Ground-initiatief van VNG een mooi voorstel dat ervoor kan zorgen dat data op één plek verzameld wordt. Als een dataset op één plek, namelijk bij de bron, wordt beheerd en daar zowel intern als extern goed beschikbaar is, leeft die dataset en voorkom je dat er verschillende versies in omloop zijn. •

Data: Data verwijst naar gegevens die geïnterpreteerd, uitgewisseld en bewaard kunnen worden. Wanneer je bijvoorbeeld een meting doet of feiten registreert, produceer je data.

Dataset: Dit is een georganiseerde verzameling van data. Bijvoorbeeld een groep van tekstdocumenten, tabelgegevens, geo-informatie of digitale foto's.

Metadata: Data die data beschrijft: het bestandsformaat, de titel van een dataset, een beschrijving of de frequentie waarmee de set wordt geüpdatet.

API: Een specifiek stukje data opvragen uit een database kan door middel van een 'application programming interface'. Reisapps zoals 9292 kunnen bijvoorbeeld de API van NS gebruiken voor actuele treininformatie.

Open data: Dit is data die publiek toegankelijk, machine-leesbaar en vrij voor (her)gebruik en (her)distributie is. **Technisch** open betekent dat de data beschikbaar is in een open formaat dat ook voor een machine (computer) leesbaar is. **Juridisch** open betekent dat er een licentie op de data van toepassing is die toestemming geeft om de data te verspreiden.

Linked data: Een methode om via internet verschillende bronnen (datasets) aan elkaar te koppelen.

CC0: Met een Creative Commons-licentie (CC) geef je anderen toestemming om jouw data te verspreiden, met anderen te delen. Met een CC0-verklaring maak je duidelijk dat er geen auteursrecht (meer) op een dataset rust.

CSV: Comma Separated Values is een open bestandsformaat dat bestaat uit platte tekst.

J-SON: JavaScript Object Notation is een open bestandsformaat dat programmeertaal onafhankelijk, lichtgewicht en eenvoudig is, en handig is voor data-uitwisseling bij gelaagde data [nest data].

Scrapen: Een techniek waarmee een computerprogramma (scraper) bepaalde data uit bepaalde bestanden (zoals een webpagina of database) kopieert en opslaat in een nieuw bestand.

—/EEN ECHTE OPEN OVERHEID/—

BESTAAT

IN HET HOGE NOORDEN

Het lukt Noorwegen om informatieverzoeken van burgers binnen maximaal drie dagen af te handelen, terwijl de beantwoording van een Wob-verzoek in Nederland gemiddeld 161 dagen duurt. Wat kunnen we van ze leren? Daarvoor gaan we in gesprek met Jon Håkon Odd, Head of strategy and service development, en Stein Magne Os, Product Manager for elnnsyn, beiden van het Department for common IT solutions.

VAN 161 NAAR 3 DAGEN

In Noorwegen hebben ze iets gemaakt dat luistert naar de naam 'elnnsyn'. Dat is een samentrekking net als 'e-mail'. Die 'e' staat dus voor elektronisch en 'Innsyn' betekent inzicht. Elektronisch inzicht is precies wat de Noorse overheid heeft gecreëerd met elnnsyn: 'finn fram raskt og enkel' - vind wat je zoekt, snel en makkelijk.

Verder hoeven we geen Noors te leren, maar we kunnen wel wat opsteken van hoe de Noren het informatierecht van burgers garanderen. Want waar een Nederlander na gemiddeld 161 dagen een antwoord op zijn informatieverzoek ontvangt, doet de Noorse overheid het in drie dagen. Hoe krijgen ze dat voor elkaar?

Zowel Jon als Stein werken vanwege de coronacrisis vanuit huis. Door de ramen van hun kamers schijnt de laagstaande zon over de sneeuw, maar binnen is bij Jon en Stein alleen maar warm enthousiasme te vinden. "Noorwegen heeft een lange ervaring met Freedom of Information" [Fol], aldus Jon. "We hadden al een wet in 1970, en die was toen heel modern." Pas tien jaar later kreeg Nederland de Wet openbaarheid van bestuur (Wob).

"Vanaf het begin streefden we naar snelle beantwoording. In 1993 zetten we onze eerste documenten online – toen moest je nog met je modem inbellen. In de jaren die volgden, was het systeem gericht op media en andere organisaties; niet zozeer op individuele burgers. Maar dat veranderde met de nieuwe Fol-wet in 2008. Het uitgangspunt daarvan is dat alle informatie elektronisch beschikbaar is voor iedereen. Inmiddels zit bijna alles van de uitvoerende macht in elnnsyn."

Stein Magne Os

Jon Håkon Odd

Hoe werkt dat elnnsyn dan?

Elnnsyn is een online portaal waarin iedereen overheidsdocumenten kan doorzoeken, inzien en opvragen. Elnnsyn bevat alleen de metadata, dus "het werkt alleen als alle publieke organisaties dezelfde metadata hanteren; de archiveringssystemen gelijk zijn." "Ons model stoelt naast de Fol-wet ook op de Public Administration-wet en de Archiefwet," leggen de Noren uit. Het gestandaardiseerd structureren van data is dus de sleutel tot het succes van elnnsyn, samen met de toegankelijke zoekfunctie. "Elnnsyn bevat ook de URLs naar de [ongeveer 3 miljoen] documenten, die dus door de overheidsorganisaties zelf actief openbaar moeten zijn gemaakt." Niet-beschikbare documenten kan iedereen via elnnsyn opvragen, met antwoord binnen drie dagen.

Hoe kan het dat de Noren binnen drie dagen antwoorden en wij in Nederland pas na 161 dagen?

De Noren glimlachen mild. "We kennen een open cultuur. En zoals in alle Noord-Europese landen hebben we een hoge mate van vertrouwen in de maatschappij en elkaar. We staan als Noorwegen aan de voorhoede van openheid. Als er een potentieel conflict is tussen privacy en openheid, kiezen wij voor openheid. Dat betekent bijvoorbeeld ook dat persoonlijke notities van ministers open moeten zijn. En natuurlijk zijn politici daar niet altijd blij mee. Wij hebben in Noorwegen dezelfde dilemma's als overal. Maar de Noorse journalisten zijn er juist wel blij mee. Wij werken goed met ze samen; ze zitten ook in de stuurgroep. Je hebt de media nodig om vooruitstrevend te kunnen zijn en blijven."

"WE STAAN ALS NOORWEGEN AAN DE VOORHOEDE VAN OPENHEID. ALS ER EEN POTENTIEEL CONFLICT IS TUSSEN PRIVACY EN OPENHEID, KIEZEN WIJ VOOR OPENHEID."

Maar wat als een minister negatief naar voren komt in een opgevraagd overheidsdocumenten?

Dan nog moet zo'n document bij ons open. Iedereen is verantwoordelijk voor zijn eigen informatie en mensen zijn menselijk. Maar over het algemeen zijn ambtenaren professioneel en weten ze wat ze wel en niet kunnen opschrijven".

En de informele notities en appjes?

"Die moeten ook beschikbaar zijn. Ministers moeten hun telefoon inleveren om hun berichten te kunnen ophalen. De premier instrueert de vakministers dat ze hun berichten niet mogen verwijderen van hun telefoons."

Hoe komt het dat die termijn van drie dagen ook echt werkt?

Jon en Stein schetsen – naast de cultuur van openheid en vertrouwen – twee factoren die het Noorse informatierecht voor burgers tot een succes maken: het systeem zelf, en de politieke prioriteit die aan openheid wordt gegeven. "Die drie dagen is geen streven; het is de realiteit. Uitzonderingen daarop zijn zeldzaam. Aan het begin van de pandemie, toen ineens iedereen thuis moest werken, zijn er wat vertragingen ontstaan. Maar na een paar maanden liep alles weer normaal."

SYSTEEM

"Aan beide kanten (voor burger en ambtenaar) is elnnsyn een makkelijk systeem. Via een goede zoek-functie kan de burger tussen alle metadata het juiste document vinden, of het overheidsorgaan waar het betreffende document kan worden opgevraagd. Het behandelen van zulke informatieverzoeken is voor ambtenaren ook heel makkelijk. Want het uitgangspunt is dat alles open is, tenzij veiligheid of privacy-overwegingen zich daartegen verzetten. De ambtenaar geeft met een druk op een knop aan dat een document open is. Zo niet, dan moet de specifieke wet worden opgegeven die openheid zou blokkeren."

Ook in Noorwegen worden wel eens documenten zwart gelakt, maar zelden. "Dat wordt meteen een zaak in de media. Maar soms is het beter deels open te zijn dan helemaal niet."

PRIORITEIT

Goede en snelle beantwoording van informatie-verzoeken is topprioriteit in Noorwegen. "Als een overheidsorganisatie niet binnen de drie dagen kan antwoorden moet er echt een hele goede reden zijn. Ambtenaren hebben de instructie om alles uit handen te laten vallen als een informatieverzoek binnenkomt. Het druk hebben is geen argument."

Als een document niet binnen drie dagen wordt geleverd, of wordt geweigerd of zwart gelakt, kunnen burgers een klacht indienen. "Die klachten gaan naar de koning." Naar de koning?! "Iedere vrijdag is er een vergadering van het Kabinet en de koning op het kasteel. Daar worden ook de klachten doorgenomen. De koning leest ze allemaal. Je moet dus wel 100% zeker van je zaak zijn voordat je als ambtenaar iets gaat afschermen." Het resultaat is dan ook dat er heel weinig klachten zijn.

Zijn de kosten van zo'n systeem niet heel hoog?

"Natuurlijk moet je een flink budget reserveren voor het invoeren van zo'n systeem – en vooral voor de gestandaardiseerde informatiehuishouding bij overheidsorganisaties. Maar uiteindelijk verdienen wij meer door open te zijn. Een open politieke cultuur betaalt zichzelf ruim terug, daar hebben we onderzoek naar laten doen. Openheid leidt tot innovatie. En ook op het gebied van corruptiebestrijding boeken we winst. Uiteindelijk moet je ook bedenken dat een systeem relatief goedkoop is, maar de tijd van een ambtenaar om een verzoek te behandelen, duur. Hoe korter de doorlooptijd en hoe meer er proactief ter beschikking is gesteld, hoe goedkoper het is. Plus, hierdoor neemt, hoewel het aantal informatieaanvragen is toegenomen, de druk juist af".

Zijn er op het gebied van openheid nog wensen over in Noorwegen?

"We willen de complete publieke sector in elnnsyn. We hebben de meeste gemeenten wel aan boord, maar nog niet allemaal. Alle verslagen van raadsvergaderingen moeten erin. De lokale overheid is toch het meest relevant voor de burger. Verder zijn we er nog

niet op het gebied van transparante lobby: de agenda's van de bewindspersonen zijn wel openbaar, maar er is nog geen lobbyregister." En het liefst willen ze ook de ombudsman – weer zo'n noordelijk bestuurlijk fenomeen – integreren in elnnsyn. "Alle klachten staan wel online, maar in een apart systeem."

Komt de hele wereld nu het kunstje bij Noorwegen afkijken?

"Vanuit de Nederlandse overheid is een tijdje geleden contact met ons gezocht. Wij hebben hier dezelfde discussies als bij jullie. Maar we hebben juiste wetten. De verplichting om alles openbaar te maken moet goed in de wet zijn verankerd."

"De belangrijkste les die we kunnen delen is dat met openheid ook vertrouwen komt", besluiten de Noorse openheidskampioenen. •

— OPEN OVERHEID IN NOORWEGEN —

Hoe werkt elnnsyn?

- METADATA IN ONLINE PORTAAL
- DOCUMENTEN BIJ OVERHEID
- GOEDE ZOEKFUNCTIE

1. Url → vanuit metadata doorklikken op url en inzien
2. Geen url → Vanuit elnnsyn aanvragen bij overheid; antwoord binnen 3 dagen

Wat is er voor nodig?

- VERPLICHTING OPENHEID IN DE WET

- Fol-wet (Wob/Woo)
- Archiefwet

- CULTUUR VAN OPENHEID

- Openheid gaat altijd voor
- High trust/vertrouwen

- MAAK OPENHEID EEN PRIORITEIT

- Betrek de hoogste autoriteit; de ministerraad/koning
- Ambtenaren laten alles uit handen vallen bij informatie

- GESTANDAARDISEERDE INFORMATIEHUSHOUDING

- Alle overheidsorganisaties dezelfde metadata
- E-mails direct archiveren
- Voorbeelden voor ambtenaren wat wel en niet
- Veel overheidsdocumenten

BIG CRISIS DATA

LEVEN REDDEN MET OPEN DATA

'Big data' is een algemeen bekend begrip. Maar van 'big crisis data' heeft misschien niet iedereen gehoord. Wetenschappers gebruiken deze term echter al jaren - al lang voordat covid op het toneel verscheen - om de data aan te duiden die in tijden van crisis verzameld wordt en datagedreven hulp mogelijk maakt.

Zo verscheen er in 2013 een World Disasters Report volledig gewijd aan hoe technologie en data de reacties op rampen effectiever, efficiënter en controlebaarder maken. De potentie van data geldt niet alleen voor beheersing van natuurrampen, terroristische aanvallen of ander geweld, maar ook voor het beleid dat gevoerd wordt tijdens crises die langer duren, zoals een vluchtelingencrisis of een pandemie. Mogelijke databronnen: crowdsourcing, sensing projecten, bedrijfsinformatie (zoals records van telecombedrijven), open science en natuurlijk overheidsdata. Het kan gaan om data die beschikbaar wordt gesteld aan een bepaalde organisatie onder bepaalde voorwaarden, of om open data waar iedereen innovatieve toepassingen mee mag bedenken.

Juist de combinatie van overheidsdata met open data uit de gezondheidszorg, wetenschap, journalistiek en het bedrijfsleven over beleid en bevolking, kan waardevolle applicaties opleveren.

In crisiscontext kan open data leiden tot betrokkenheid van het publiek en daarmee tot beter bestuur, plus betere samenwerking tussen publieke en private organisaties. Bijvoorbeeld: tijdens de crisis die ontstond na de aardbeving in Haïti hebben vrijwilligers van over de hele wereld data uit verscheidene bronnen, zoals gegevens van satellietkaarten en telecombedrijven, samengebracht en gecombineerd met informatie over gezondheidsvoorzieningen uit de kaarten van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) en politiefaciliteiten van het Pacific Disaster Centers. Deze hebben ze vervolgens uitgezet op open-sourceplatformen als OpenStreetMap. Dat platform werd uiteindelijk de meest betrouwbare informatiebron die op grote schaal geraadpleegd werd door zowel overheden als particuliere hulpverleners voor de bevoorrading van ziekenhuizen, triagecentra en vluchtelingenkampen.

(POTENTIËLE) CORONA-DATATOEPASSING

Kadaster Labs heeft een use case geformuleerd waarin open kadasterdata gecombineerd wordt met RIVM-data. Met behulp van linked data kan gekeken worden welke leegstaande, grote gebouwen zich nabij een ziekenhuis bevinden, om eventuele overbezetting op te vangen. Het gebouwtype (ziekenhuis, hotel, kantoor, etc.) wordt door het Kadaster bijgehouden in de Basisregistratie Topografie (BRT). Daarnaast wordt de status van het gebouw (wel of niet in gebruik) bijgehouden in de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG). Als het RIVM ook nog informatie over de capaciteit en bezetting van individuele ziekenhuizen publiceerde, zou zelfs een applicatie ontwikkeld kunnen worden die vaststelt welke IC's overvol dreigen te raken, zodat de lege panden voorbereid kunnen worden.

VOORBEELDEN VAN DATA TOEPASSINGEN DIE BIJDAGEN AAN CRISISAANPAK

USHAHIDI

Ushahidi is gratis opensourcesoftware voor informatiegaring en -visualisatie en het interactief in kaart brengen van gebeurtenissen via crowd maps. Deze tool werd in 2008 ontwikkeld om het geweld na de Keniaanse verkiezingen in kaart te brengen, maar wordt nu wereldwijd ingezet na rampen. De bevolking kan bijvoorbeeld na een aardbeving online en via sms precies aanwijzen welke gebouwen zijn ingestort, zowel voor de hulpverlening als familie. De 'crisis data' wordt dan dus aangeleverd door burgers, en gecombineerd met overheidsgegevens zoals geodata.

CORONAMELDER

De Coronamelder is een app die Nederlanders in staat stelt covid-besmettingen te melden, zodat gebruikers die in hun buurt geweest zijn gewaarschuwd kunnen worden, ter voorkoming van besmettingen en ziekenhuisopnames. Helaas brengt het verzamelen en analyseren van crowdsourced data privacyrisico's met zich mee. Dit is immers wel data die door de overheid verzameld wordt, maar geen publieke data. Zie ook het interview met de Taiwanese minister voor Digitale Zaken Audrey Tang hierover.

PRINCETON DROOGTESYSTEEM

De Princeton Universiteit heeft samen met het Internationaal Hydrologisch Programma van de VN een experimenteel droogtebewakings- en voorspellingssysteem ontwikkeld voor landen ten zuiden van de Sahara, waar droogte een grote oorzaak van honger is. Het combineert klimaatvoorspellingen, hydrologische modellen en teledetectiegegevens.

HEALTHMAP

HealthMap is een open en geautomatiseerd elektronisch informatiesysteem voor het monitoren, organiseren en visualiseren van meldingen van wereldwijde ziekte-uitbraken op basis van geografie, tijd en ziekteverwekker. Het verzamelt gegevens uit open elektronische (media) bronnen, maar ook bijvoorbeeld uit ProMED-mail, Eurosurveillance, en Wildlife Disease Information Node. Het draagt bij aan vroegtijdige opsporing en bewustzijn, door real-time superlokale informatie over uitbraken en verspreiding van infectieziekten te verstrekken. In maart 2014 detecteerde de Healthmap-software bijvoorbeeld vroege berichten in de pers en sociale media over de ziekte die later door de WHO werd geïdentificeerd als ebola. Het platform wordt gebruikt door internationale, nationale en lokale volksgezondheidsinstanties, maar ook door reizigers, bezorgde ouders en andere individuen.

HUMANITARIAN DATA EXCHANGE

Op dit open platform kunnen humanitaire gegevens geraadpleegd en geanalyseerd worden. Databronnen variëren van humanitaire organisaties en lokale instanties, tot nationale open dataplatformen en statistiekbureaus, tot private programma's als Data for Good van Facebook. Het platform biedt mogelijkheden om meerdere datasets met betrekking tot een crisis te combineren. Voorbeeld: een 'kaartverkenner' waarmee de crisis in het Tsjaadbekken kon worden geanalyseerd door visueel de verbanden te verkennen tussen diverse datasets, zoals die over ontheemding, dodelijke slachtoffers, conflictlocaties, humanitaire financiering en voedselzekerheid. Nu is er een COVID-19 dataverkenner beschikbaar, die gegevens verzamelt uit meer dan 20 bronnen om inzicht te bieden in het verloop van het virus.

COVID DATABRONNEN

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) houdt een lijst bij, waarop zo'n zeventig covid-gerelateerde databronnen te vinden zijn. Hieronder staan de belangrijkste:

Internationaal: Our World in Data

Op dit platform kunnen de covid-statistieken (besmettingen, doden, sterfkans, vaccinaties, aantal testen, percentage positieve testen, etc.) van alle landen ter wereld bekeken en vergeleken worden. Via een interactieve kaart, bewerkbare grafieken en andere visualisaties, maar ook via de ruwe data die in machineleesbaar formaat te downloaden is. Op de website wordt daarnaast de **Government Stringency Index** aangeboden, die inzicht biedt in de striktheid van beleidsreacties in landen. De index wordt berekend op basis van negen categorieën van geldende maatregelen, die ook apart beoordeeld worden, zoals 'school en werkplaats-sluitingen', 'beperkingen op publieke bijeenkomsten', 'transport restricties', en 'thuis-blijf verplichtingen'.

Nationaal: Coronadashboard

Op dit platform publiceert het RIVM corona cijfers en grafieken. Daarnaast wordt een deel van de achterliggende datasets aangeboden in CSV, HTML en JSON. De data is verdeeld over verschillende categorieën: het landelijke risiconiveau (waakzaam, zorgelijk of ernstig), ziekenhuis en IC (opnames, bezette bedden, woonplaatsen patiënten, leeftijdsgroepen), vaccinaties (vaccinatiegraad, leveringen van verschillende producenten, vaccinatiebereidheid), besmettingen (totaal, gemiddeld, groeigetal, per gemeente en veiligheidsregio, door de tijd en per leeftijdsgroep), reproductiegetal, sterfte (naar leeftijd en oversterfte), en de cijfers in de ouderen- en gehandicaptenzorg. Daarnaast onderzoekt het RIVM in welke mate de bevolking maatregelen wil volgen en steunen

beleid en de volksgezondheidsrisico's en vrijheidsbeperkingen die daar al dan niet mee gepaard gaan.

Daarnaast is het een belangrijk middel waarlangs de politiek verantwoording aflegt voor gemaakte afwegingen en keuzes en de maatschappelijke kosten daarvan.

Een discussie over de effectiviteit, geschiktheid en proportionaliteit van beleidskeuzes, vereist onderzoek vanuit verschillende wetenschappelijke disciplines: van economie en sociologie tot biologie en geneeskunde. Daarvoor is brondata nodig, en transparantie over de aannames die het RIVM maakt bij het analyseren van de data: het afwegingskader. Brondata is de data waarmee het RIVM de eindtabellen maakt. Alleen daarmee kunnen de RIVM-modellen beoordeeld, het beleid geëvalueerd en beleidsalternatieven geformuleerd worden, betoogt een groep wetenschappers via **Follow the Money**. Wetenschappers hebben gedetailleerde demografische en sociaal-econo-

Meer coronadata nodig voor betere coronapolitiek

sche gegevens nodig over over wat voor soort patiënten in het ziekenhuis ligt, voor hoe lang en met welke vaccinatiestatus en eventuele andere medische problemen. Plus informatie over het soort contacten dat besmette mensen hebben: op werk, thuis, in het openbaar vervoer of in de horeca. Als die data dagelijks en in machineleesbaar formaat gepubliceerd zou worden, kan in het in alternatieve(niet door het RIVM gehanteerde) modellen ingevoerd worden. Dit biedt ruimte voor scenariodenken, en mogelijk het vervangen van de 'one size fits all'-aanpak door differentiatie tussen verschillende risicoprofielen, om kwetsbare groepen gericht te beschermen terwijl de samenleving kan blijven functioneren. Plus er moet info over de aanwezigheid van antistoffen beschikbaar komen, zodat je niet alleen weet hoeveel mensen er besmet zijn geweest, maar ook wat de kans is dat ze nog besmet gaan worden. Pas dan kunnen er zinnige uitspraken gedaan worden over het effect van maatregelen op het aantal infecties. •

NEDERLAND: MEER CORONADATA NODIG VOOR BETERE CORONAPOLITIEK

Veel data die waardevol hergebruik kan opleveren wordt helaas nog niet aangeboden door het RIVM. Zo ontbreekt informatie over de capaciteit van ziekenhuizen: alleen de bezetting zegt niks over mogelijke overbelasting van de zorg. Daarnaast is informatie over ziekenhuizen alleen beschikbaar op gemeentelijk en niet op individueel niveau. Ook wordt niet alle informatie aangeboden in downloadbaar, machineleesbaar formaat. Dit geldt bijvoorbeeld voor vaccinatiedata. Bovendien is de brondata van het RIVM niet beschikbaar. Uiteindelijk hangt coronadata - of het nou gaat om besmettingen, ziekenhuisbedden, testen of vaccinaties - sterk samen met het gevoerde coronabeleid. De cijfers kunnen aanzetten tot bepaalde maatregelen, en zijn tegelijkertijd (deels) het resultaat van eerdere maatregelen. Daarom is open coronadata essentieel in het publieke debat over het voeren van

"The Dutch vaccination data is one of the worst in Europe. After almost a full year, there still aren't any files to download, and the coverage time series only include weekly figures."

- Edouard Mathieu
Head of data, Our World in Data (op Twitter, 20 december 2021)

"Wat zouden we moeten opsteken van de coronapandemie? Dat een crisis als deze alleen te bestrijden is met transparantie."

- Wetenschappers Barbara Baarsma, Eline van den Broek-Altenburg, Sascha Kersten, Aart Nederveen en Ronald Meester (via Follow the Money, 22 december 2021)

© Official U.S. Navy Imagery

DROOG DANKZIJ DATA

Soms moeten een paar dappere visionairs een prijzige expeditie starten, voordat de overheid een van haar goudmijnen open stelt voor het publiek. Meteorologische data is zo'n goudmijn, en expeditie Buienradar is sinds haar aftrap in 2008 een groot succes. Deze weersvoorspellende applicatie is inmiddels een even groot onderdeel van de Nederlandse cultuur als het zeiken over dat weer.

Vroeger keek je uit het raam als je de hond wilde gaan uitlaten, nu kijk je op je scherm. Je smartphone vertelt je precies op welk moment er een donkere wolk over je favoriete wandelroute trekt. Begin deze eeuw waren we nog afhankelijk van het weerbericht: Piet Paulusma bepaalde of je BBQ doorging in het weekend. En wanneer er maandag 'kans op regen' was, werd voor de zekerheid de hele dag de poncho meegezeuld op de fiets. Maar op 30 april 2006 ging de website Buienradar de lucht in. Vanwege de slechte weersverwachtingen voor Koninginnedag een paar dagen eerder dan gepland, in de hoop dat bezorgde feestgangers gretig gebruik zouden maken van het platform. Sindsdien is Buienradar de beste vriend van menig bierdrinker: voor je de kroeg uitstapt check je nog even de app. 'Geen neerslag verwacht'? Tijd om te gaan. Gevaarlijke piek in beeld voor jouw locatie? Dan nog maar een rondje: liever bezopen, dan verzopen!

RIJK(AARTS) DANKZIJ DATA

Buienradar begon als webpagina, die al in de beginjaren tientallen miljoenen keren per maand geraadpleegd werd (met soms wel 30 miljoen views per dag bij weerextremen), en kwam ook al gauw met een smartphone-applicatie. Nog altijd is het een van de best bezochte platformen van Nederland. Edwin, Stefan en Wijnand, de gebroeders Rijkart van Cappellen die de plannen voor Buienradar begonnen te smeden nadat ze in Chicago de Amerikaanse buienradar op TV voorbij zagen komen, twijfelden geen moment aan die grote behoefte in Nederland: "Het weer in de VS is extremer dan in Nederland, maar toch dachten we er al gelijk aan om zoiets ook hier te beginnen." En dankzij de grillige Hollandse zomers bleken de Rijkarts een succesformule in handen te hebben.

Hun American dream kende echter een obstakel waar hun voorgangers in de VS niet mee te maken hadden. Daar was de meteorologische data waarop de weersvoorspellingen gebaseerd worden namelijk openbaar. Om Buienradar te kunnen exploiteren moest daarentegen een licentie van 200.000 euro per jaar gekocht worden bij het KNMI. Het duurde daarom wel bijna twee jaar voordat de site een beetje winst begon te maken uit de advertentie-inkomsten. Bedrijven als Weathernews (NOS) en Meteconsult (RTL, de huidige eigenaar van Buienradar) waren niet blij met de komst van Buienradar, dat als online platform andere websites in staat stelde om de radarbeelden en data te hergebruiken. Die bedrijven verkondigden dan ook dat Buienradar 'haar licentie misbruikte', maar de Rijkarts hielden zich aan de contractvoorwaarde dat ze hun beelden voor slechts één medium mochten gebruiken: het open internet.

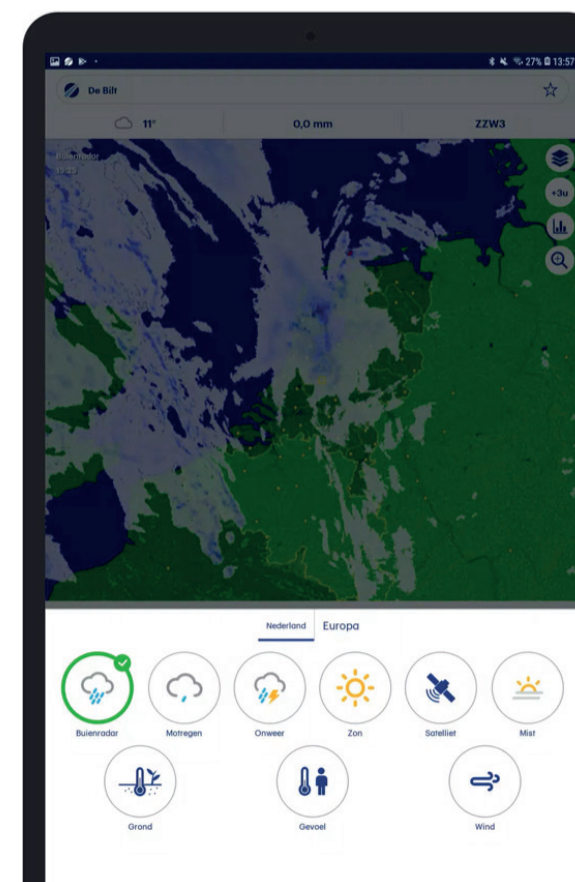
INNOVATIE DANKZIJ OPEN DATA

Ondertussen lieten de Buienradar-broers zich dan ook kritisch uit over het gesloten systeem van licenties. Zo vertelde Edwin in 2008 aan Trouw: "Wij zijn voor een vrije datapolitiek. Het is toch van de zotte dat burgers belasting betalen voor die gegevens en dat commerciële bedrijven er vervolgens geld aan verdienen". Dat geldt natuurlijk voor alle overheidsinformatie, maar gelukkig is de overheid in ieder geval waar het de data van het Koninklijk Meteorologisch Instituut (KNMI) betreft, tot inkeer gekomen.

Inmiddels is de meteorologische data waarop de voorspellingen van Buienradar worden gebaseerd, openbaar. Om innovatief gebruik van open data te stimuleren, organiseerde het KNMI en Rijkswaterstaat in 2015 zelfs de Open Data Battle, waarbij mensen uitgedaagd werden om toepassingen te bouwen op basis van data over wegen, water en weer. De wedstrijd werd gewonnen door Centric's 'Hier wil ik wonen'-app, die op basis van open data van Rijkswaterstaat, KNMI, RDW en het CBS gebruikers in staat stelt de veiligheid, bereikbaarheid en betaalbaarheid van een potentiële woonplaats te checken.

REAL-TIME DONDER DANKZIJ RADAR DATA

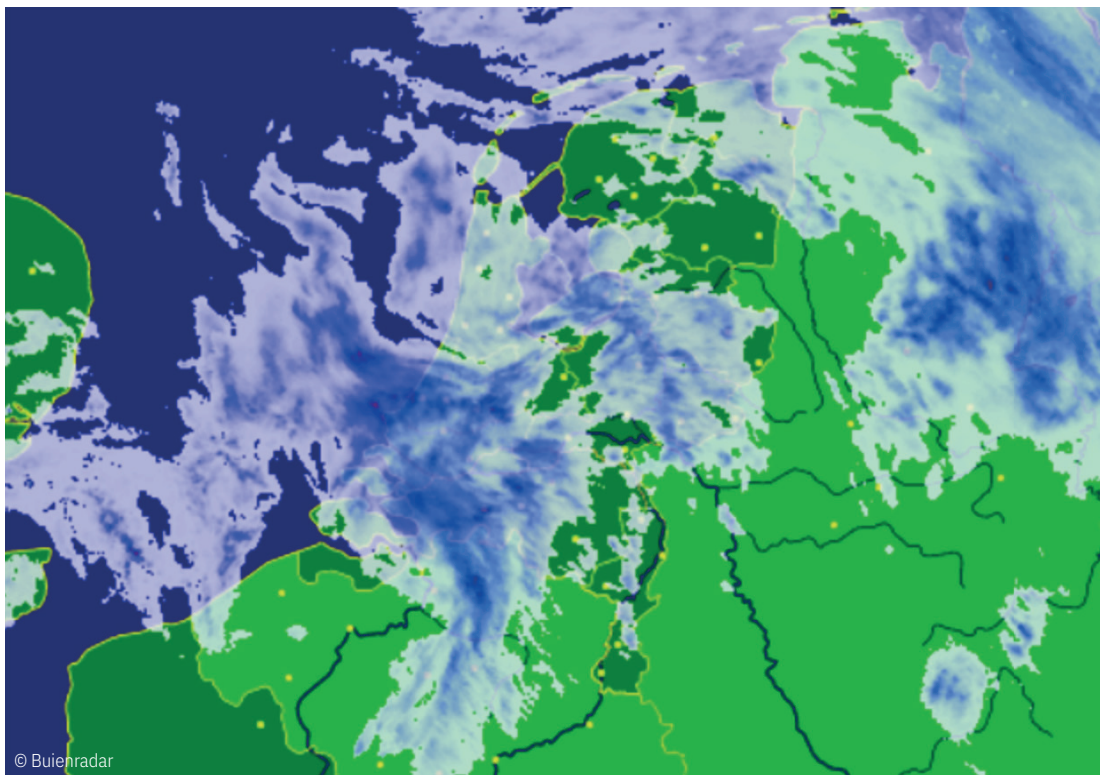
En welke data gebruikt Buienradar? De data afkomstig van de twee echte buienradars, ofwel neerslagradars, die Nederland telt. In Herwijnen (voorheen in De Bilt) en in Den Helder staan weertorens van het KNMI met daarbovenop een wit, bolvormig object: de radar. Zo'n radar zendt elke vijf minuten een signaal uit, dat door de (al dan niet) aanwezige neerslag deels wordt weerkaatst. De weerradar geeft bovendien informatie over de beweging van de neerslag in de wolk en de windrichting. Al die informatie wordt samengebracht in de kaarten van Buienradar, waar blauwe en rode vlekken de weersverwachting aangeven. Hoe donkerder de kleuren, hoe heviger de regen-, sneeuw-, of hagelbuien. Waar de Buienradar-beelden begin 2008 nog een scherpte hadden van 2,5 bij 2,5 kilometer, werd de resolutie al gauw zodanig verfijnd dat we nu tot in onze achtertuin de bui kunnen zien hangen.

GROEN, GEBRUIND EN GEZOND DANKZIJ DATA

We kunnen zelfs meldingen instellen, zodat de app een seintje geeft wanneer er neerslag onderweg is naar onze actuele locatie. En niet alleen voor neerslag, bliksem, wind en temperatuur ga je naar Buienradar; je vindt er ook de zonuren, een UV-radar, een kaart met voorspellingen over muggeoverlast, een overzicht van de bevingen in Nederland en kaarten met luchtvochtigheid en luchtkwaliteit (smog). En de ongeveer 1 miljoen Nederlanders met hooikoorts kunnen op de website zien welke klachten ze kunnen verwachten, dankzij de biologen achter Pollennieuws.nl, die onderzoek doen naar de bloei van onder andere grassen en de daarmee samenhangende aanwezigheid van pollen in de lucht.

Buienradar - en actuele weerdata in het algemeen - is dus goed voor het controleren van allergieën, voorkomen van modderige hondenpooten op het tapijt en organiseren van geslaagde BBQ's. Maar behalve wijzelf, heeft ook de aarde er nog eens profijt bij - als we de data tenminste optimaal benutten. Zo kunnen boeren en tuinders, die ook gretig gebruik maken van websites als Buienradar, het spuiten van chemicaliën uitstellen totdat er geen neerslag meer voorspeld is. Dan komen de kwalijke stoffen minder snel in het oppervlaktewater. En ruim 80 procent van de Buienradar-bezoekers gaf zelf aan dat de weerdata het milieu 'spaart': bijvoorbeeld omdat ze eerder de fiets pakken als ze weten dat het droog blijft, wachten met de tuin sproeien als ze weten dat het binnen enkele dagen gaat gieten, en de wasdroger niet aanzetten als ze weten dat het veilig is om het wasrek in de tuin te gebruiken. Oftewel, dankzij open weerdata blijven we zowel droog, als groen. •

© Buienradar

REGIONALE VISUALISATIES BRENGEN OPEN DATA TOT LEVEN

IN GESPREK MET YORDI DAM VAN LOCALFOCUS

Een data-verhaal wordt een stuk minder abstract, en daarmee een stuk begrijpelijker, met behulp van visualisaties. Datavisualisaties zijn dan ook niet meer weg te denken bij gepubliceerde onderzoeken in de media. Door middel van innovatieve grafieken, interactieve kaarten en doorzoekbare tabellen wordt data toegankelijk voor een groot publiek. Eén van de plekken waar journalisten daarvoor aankloppen is LocalFocus, een datavisualisatie-tool en persbureau in één. Mede-oprichter, datajournalist en designer Yordi Dam vertelt over de meerwaarde van open data en datavisualisaties voor het maken van een verhaal.

LocalFocus wordt gebruikt als tool, en voor grafieken en kaarten die media hergebruiken. "Nu.nl, NOS, Telegraaf en veel regionale en lokale media kloppen bij ons aan. Maar LocalFocus is vooral een persbureau. "Waar een persbureau als ANP stukjes tekst typt en aanlevert, doen wij dit met visualisaties erbij en altijd op basis van open data", vertelt Yordi. LocalFocus publiceert op hun nieuwsfeed wekelijks meerdere data-verhalen die vervolgens hergebruikt worden door verschillende lokale media. De basis: open data.

LOKALE BEHOEFTE AAN DATA-VISUALISATIES

Zeker toen Yordi in 2013 begon met LocalFocus was de behoefte aan datajournalistiek groot. Dat hier nog steeds vanuit regionale en lokale media veel behoefte aan is, is niet gek: veel redacties hebben geen 'grafic design team' of de capaciteit om zich te specialiseren in data-visualisaties. Daarom is de behoefte aan data op regionaal en lokaal niveau groot: "We werken met data op allerlei thema's: veiligheid, sport, zorg, maar met één gemeenschappelijke deler en dat is dat de data altijd regionaal of lokaal is uitgesplitst". Zeker in de tijd van corona blijkt dit ontzettend relevant: voor besmetting cijfers, ziekenhuisopnames, sterfgevallen en de vaccinatiegraad. Er zijn veel verschillende statistieken die LocalFocus constant up-to-date houdt en die vervolgens hergebruikt worden.

VAN STEM-BUREAU-DATA NAAR MEERDERE LOKALE NIEUWSITEMS

Een voorbeeld is data rondom de verkiezingen. Naast de continue stroom aan datavisualisaties die LocalFocus maakt, werkt de organisatie ook aan een specifiek verkiezingsproject: afgelopen jaar was dit op basis van de data van Waarismijnstemlokaal.nl. Het initiatief en platform is ingericht door Open State Foundation. 'Waar is mijn stem-lokaal?' helpt kiezers om een stembureau of afgiftepunt te vinden in hun buurt. Stembureaus en afgiftepunten kunnen op deze website via een kaart gezocht worden of via het downloaden van de open databestanden. Deze open databestanden kunnen door iedereen hergebruikt worden, zo ook door LocalFocus. "Op basis van deze open data maken wij een vertaalslag naar visualisaties". Dat begint volgens Yordi met een lijst met punten, waar LocalFocus vervolgens journalistieke vragen op loslaat. Er wordt bijvoorbeeld uitgezocht waar relatief veel en weinig stem-lokalen zijn, hoe dit in vergelijking staat met voorgaande verkiezingen en hoe verhoudt het aantal stemlokalen zich bijvoorbeeld tot het aantal 65-plussers in een buurt. Daar maakt LocalFocus dan vervolgens gemeentekaarten van. "Vervolgens is de data daarna heel geschikt om te verspreiden onder de media. Het is dan meer dan alleen een

alleen een bulk aan data-gegevens; er kan nu regionaal nieuws mee worden gemaakt, op heel veel verschillende plekken in het land". Door deze extra slag kan één open dataset dus meerdere regio's dienen en levert dan ook verschillende verhalen op. "Met een zo'n dataset, die vervolgens door heel Nederland uitgevoerd kan worden, krijg je weer net andere uitkomsten in elke regio en dat is een waardevolle en rijke manier van een gegevensset gebruiken".

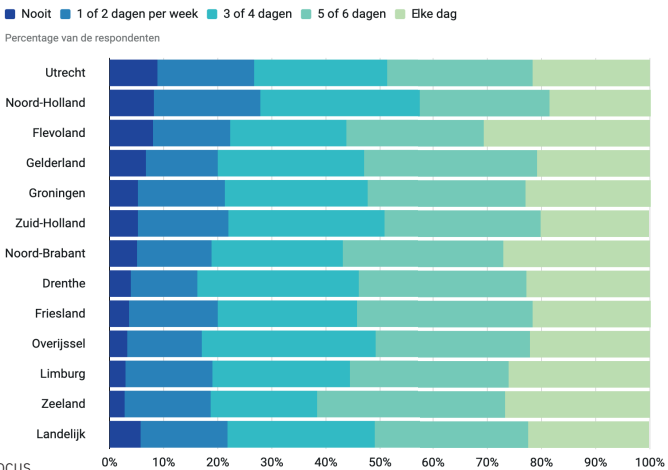
VAN RUWE DATA TOT VISUALISATIE

Die visualisaties komen er niet zomaar; naast het stellen van journalistieke vragen is het ook niet altijd gemakkelijk om de data te vinden, als deze bijvoorbeeld niet gepubliceerd is door het CBS of zoals in het geval van 'Waar is mijn stemlokaal?' verzameld door Open State Foundation. Wat er dan rest? "De Wob" [Wet openbaarheid bestuur]. Yordi bekent dat LocalFocus hier de laatste tijd minder op terugvalt. "Door de recente beleidswijziging is het vaak de hoeveelheid werk niet waard om het hele proces door te gaan". Maar soms kan het opvragen van cijfers met de Wob wél succesvol zijn, stelt Yordi Dam. "In tegenstelling tot de zwartgelakte documenten, is wobben naar cijfers een stuk makkelijker omdat de kans op privacygevoelige informatie veel kleiner is". Een succesvolle Wob die LocalFocus heeft uitgevoerd is bijvoorbeeld naar het meldpunt voor slechte arbeidsomstandigheden. "Als je hier heel gericht de benodigde gegevens opvraagt die in zo'n meldpunt worden geregistreerd, en erbij vermeldt dat je de privacygevoelige gegevens zoals namen niet nodig hebt, dan is dit goed te doen". Als je dus weet hoe de data aan de achterkant bij de overheid binnenkomt, kan je veel gegevens boven tafel krijgen.

MET ÉÉN OPEN DATASET KAN JE DUS MEERDERE REGIO'S DIENEN EN LEVERT HET DAN OOK VERSCHILLENDE VERHALEN OP"

Stap twee is de analyse-slag: voordat ruwe data uiteindelijk tot een mooi plaatje leidt. "In negen van de tien gevallen, neem bijvoorbeeld cijfers rondom criminaliteit en inbraken, worden door gemeenten [politiebureaus] absolute getallen gedeeld, daar heb je an sich niet zoveel aan". Voor elk onderzoek kijkt LocalFocus naar hoe de cijfers zich tot elkaar verhouden, naar trends en bijvoorbeeld andere kenmerken van gemeenten. "We pakken één open dataset, maar door daar nog berekeningen op los te laten, krijg je als het ware weer nieuwe data, en dat is uiteindelijk waar we vanuit journalistiek oogpunt op aanhaken en wat we op de kaart zetten". •

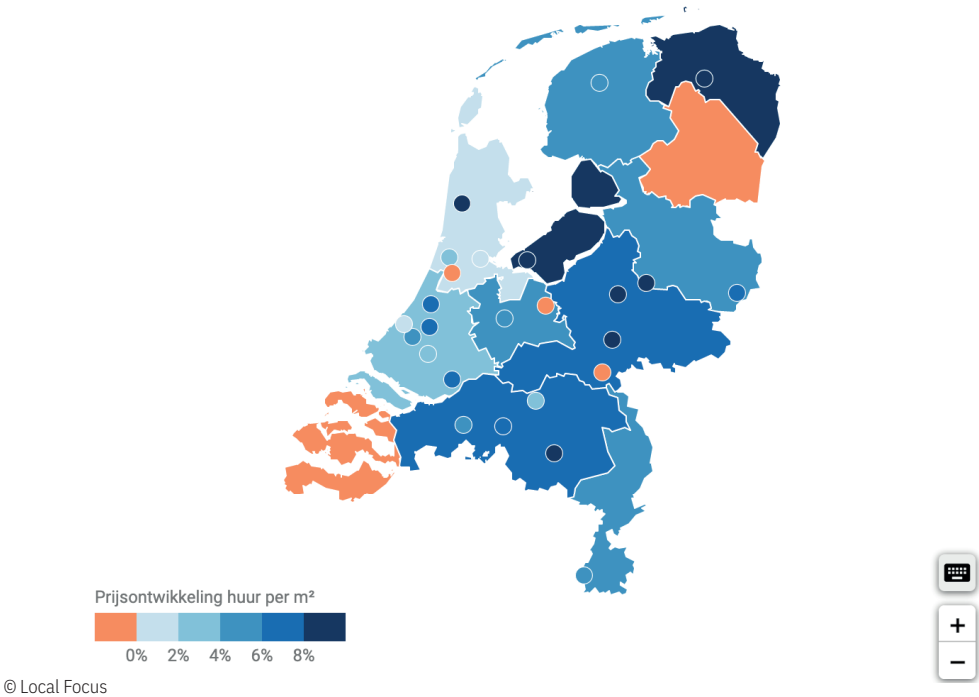
'Op hoeveel dagen in de week eet u gewoonlijk vlees of vis tijdens het avondeten, de lunch of tussendoor?'

© Local Focus

Huurprijzen in grote delen van het land weer in de lift

- Stijging gemiddelde huurprijs per vierkante meter (derde kwartaal 2021 t.o.v. 2020, per provincie en 25 grootste steden waarover cijfers beschikbaar zijn)
- Daling Klik op een regio voor meer cijfers

? Wat is een belangrijke databron waar LocalFocus gebruik van maakt?

CBS & data.overheid, maar dit is een hoop aan data met weinig structuur.

? Hoe kan hergebruik van data verbeterd worden?

Eén overkoepelende gestructureerde database met een duidelijke index, waarin op datum en thema gezocht kan worden.

? Wat is de status van overheidsdata op dit moment?

¾ van de data zijn overheidsbronnen, dat komt omdat er vanaf 2013 veel meer ontsloten is.

? Van wie kunnen we leren?

Op het gebied van de verkiezingsuitslagen, van de Belgische overheid: de uitslagen komen in Nederland via het commerciële ANP, in België wordt dit geregeld via Binnenlandse Zaken. Dit is een hele duidelijke manier van data ontsluiten.

OPEN STIKSTOFDATA

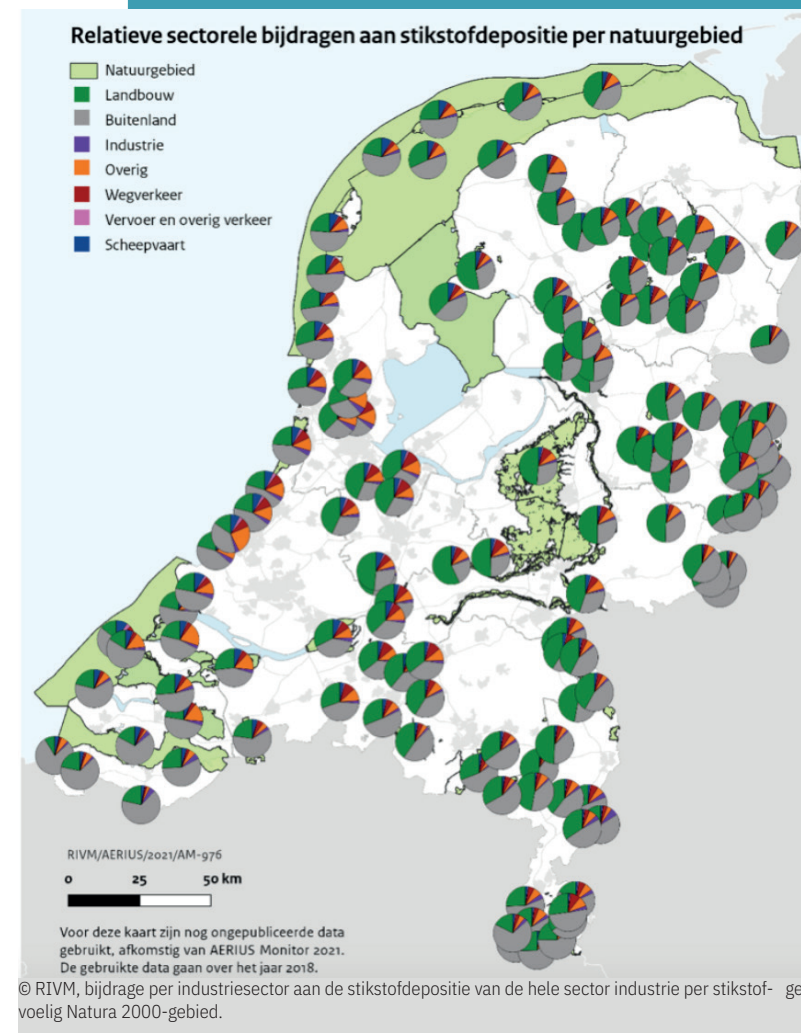
BELEIDSMAKERS EN BEZORGDE BURGERS AAN DE SLAG MET AERIUS

Op de pagina 'Stikstof meten, berekenen en modelleren' geeft het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) gedetailleerde informatie over de kwaliteit van lucht, water en bodem. Daarvoor meet, berekent en modelleert het RIVM gegevens op basis van open data en legt het instituut deze gegevens haarfijn uit met behulp van infographics, video's en hyperlinks. Zoals het RIVM zelf zegt: "Het is niet mogelijk om het hele land vol te hangen met meetapparatuur". Maar om toch een goed beeld van Nederland te geven, en om trends en toekomstverwachtingen te kunnen maken, werkt het RIVM met rekenmodellen. Eén van die modellen is AERIUS, het rekeninstrument voor de leefomgeving, waarmee onder andere stikstofberekeningen worden gemaakt. Wouter Marra houdt zich als projectleider onder andere bezig met het up-to-date houden van AERIUS en de monitoring van stikstof: "Om deze instrumenten actueel en betrouwbaar te houden, verwerken we jaarlijks nieuwe gegevens en inzichten".

gebruik van. "Door AERIUS jaarlijks te updaten kunnen nieuwe inzichten snel benut worden", legt Marra uit. Ondanks dat de burger wellicht niet zo snel in AERIUS duikt, maakt het RIVM met de pagina 'Stikstof meten, berekenen en modelleren' duidelijk hoe het in zijn werk gaat. "Het is belangrijk dat we ook toegankelijk zijn voor relatieve buitenstaanders, burgers uitleggen wat we doen en basisinformatie delen. Milieuproblemen raken iedereen en iedereen heeft dan ook recht om te weten wat er speelt. Maar zeker bij spannende dossiers kan de informatie snel gekleurd zijn omdat iedereen een belang heeft", stelt Marra. •

De gegevens in AERIUS zijn beschikbaar als open data. "Dat dient twee doelen. Ten eerste kan je daarmee de gegevens in AERIUS uitsplitsen en zaken narekenen. Dat is deels voor de transparantie en verantwoording van wat je in de applicatie ziet. Adviesbureaus die grote projecten doen, kunnen daardoor ook eigen tools gebruiken en zijn daardoor niet alleen aangewezen op de web-applicatie. Ten tweede zien we dat beleidsmakers de kaarten uit AERIUS koppelen aan hun eigen systemen voor verdere analyse." Het heeft echter ook een keerzijde om zulke complexe data te openbaren die niet iedereen begrijpt, stelt Marra: "In het ideale geval komen er dan heel veel vragen, maar verkeerde conclusies liggen ook op de loer".

Door de berekeningen van het RIVM inzichtelijk te maken en (de data van) AERIUS beschikbaar te stellen als open data kan iedereen hier gebruik van maken. "Met AERIUS kunnen initiatiefnemers en vergunningverleners de stikstof-effecten van projecten berekenen". Daarnaast geeft AERIUS ook inzicht in de actuele en verwachte stikstofdepositie in de natuurgebieden; hier maken beleidsmakers

12%

Maar een klein deel stikstofdioxiden (12 procent) komt uiteindelijk op Nederlandse bodem terecht.

53%

Van de Nederlandse uitstoot van ammoniak komt het grootste deel (53%) weer op de Nederlandse bodem terecht (deponeert).

2%

De bijdrage aan de overschrijding van de kritische stikstofbelasting vanuit de industrie is gering: maar twee procent van de totale depositie.

RADICALE OPENHEID

EEN INTERVIEW MET AUDREY TANG

Het beloofde land van een echt open overheid bestaat. Aan de andere kant van de wereld weliswaar, in Taiwan. Om die overheid open te maken is er een speciale minister aangesteld. In Nederland hebben we sinds kort een staatssecretaris die onder meer verantwoordelijk is voor Digitale Zaken. Het Taiwanese kabinet daarentegen, koos voor een minister zonder portefeuille die zich helemaal richt op een digitaal open overheid. Audrey Tang, ook de eerste transgender minister van het land, heeft geen standaard CV voor een minister: consultant, programmeur, internetactivist, drijvende kracht in de hackers community. En toen mocht ze het zelf gaan doen; van binnenuit de overheid hervormen en openen. Daar heeft ze sterke ideeën over: burgers moeten actief worden betrokken bij beleidsvorming, via 'people-public-private partnerships'. Tijdens het hele online interview straalt ze optimisme uit: open overheid en digitale democratie zijn geen theoretische concepten; het werkt in de praktijk!

© Camille McQuat @ Liberation.fr

Hoe gaat dat, een interview met de Digitale Minister van Taiwan? Minister Audrey Tang is heel benaderbaar via e-mail. Zoals je zou verwachten. Het interview vindt online plaats, en ook dat zou je verwachten van een Digitale Minister. Maar Tang voert de openheid zó ver door dat al haar communicatie voor iedereen direct te volgen is. Een exclusief interview met minister Audrey Tang over open overheid is dus niet heel erg exclusief. Ook interviews benadert Audrey open: de vragen en haar antwoorden zijn voor iedereen in te zien. En iedereen mag erop reageren. Het eerste voorbeeld van een echt open overheid geeft ze dus al met dit interview.

Is het mogelijk een echt open overheid te realiseren?

"Een open overheid legt de nadruk op vier elementen: transparantie, participatie, verantwoording en inclusiviteit. Het gaat erom dat mensen weten wat er aan de hand is en dat als ze twijfels hebben, ze terecht kunnen bij het verantwoordelijke bestuursorgaan. En dat ze vervolgens hun mening kunnen geven en meedoen in de beleidsvorming. In het proces van beleidsvorming versmelten de bovengenoemde elementen; dat is de manier om een open overheid te implementeren. Die vier elementen moeten dus altijd met elkaar zijn verbonden."

"In een pluralistische samenleving veranderen de behoeften van mensen voortdurend en zijn er altijd mensen die nieuwe vraagstukken willen oplossen met sociale innovatie. Een verstandige overheid moet niet proberen deze pogingen te beheersen of

verbieden, maar naar manieren zoeken om daarbij aan te sluiten.

Via diverse vormen van co-creatie kunnen we met alle stakeholders gezamenlijk beleid ontwikkelen. Met een open overheid verbeteren we efficiency van het bestuur en scheppen we mogelijkheden voor burgerparticipatie.

Om een recent voorbeeld te geven: een aantal coronamaatregelen die goed werkten, zoals mondkapjes-distributie en contactopsporing via SMS, begonnen als maatschappelijke initiatieven. De initiatieven werden vervolgens versterkt door overheden en bedrijven die de handen ineen sloegen. Deze vorm van samenwerking is niet mogelijk zonder groot vertrouwen tussen publieke sector en burgers. Dit 'people-public-private partnership' is een model waar we trots op zijn en dat we graag delen."

72 UUR

Een open data applicatie ontwikkeld om de voorraad mondkmaskers te monitoren

4

elementen

Een open overheid legt volgens Audrey Tang nadruk op: ransparantie, participatie, verantwoording en inclusiviteit

25%

Van de burgerinitiatieven in Taiwan zijn gestart door mensen onder de 18 jaar.

1922

Met het 1922-SMS systeem konden mensen door middel van een QR-code gratis via SMS hun locatie delen. Deze 'footprint' hielp bij goed bron- en contactonderzoek.

Wat zijn de belangrijkste stappen die genomen moeten worden om te komen tot een open overheid?

"De allerbelangrijkste stap is om de energie die er is in diverse sectoren van de maatschappij te gebruiken als aanjager voor beleidsinnovatie; omarm het idee van 'werken met de burger' en laat dat de beleidsontwikkeling binnendringen. Anders gezegd, geef alle ruimte aan de kracht van crowdsourcing in een democratie. Als het gaat om het oplossen van problemen moet de overheid zich niet richten op het formuleren van top-down-beleid dat de burger koppelt aan publieke dienstverlening, maar moet de overheid people-public-private partnerships bouwen die zich direct richten op wat de burger nodig heeft.

Een democratische innovatie, het participatieplatform Join.gov.tw, geeft iedere Taiwanese de mogelijkheid petities in te dienen. Ministers houden twee keer per maand face-to-face bijeenkomsten om te zoeken naar manieren om petities met meer dan 5.000 handtekeningen om te zetten in beleid. Daarmee zorgen we dat iedereen kan helpen om de agenda te bepalen en input kan geven voor publieke besluitvorming. Bijzonder is dat meer dan een kwart van de burgerinitiatieven zijn gestart door mensen onder de 18 jaar. De petitie om plastic rietjes in Taiwan te verbieden, bijvoorbeeld, was opgezet door een zeventienjarig meisje.

Voortdurende investering in de publieke infrastructuur die de snelle ontwikkeling van maatschappelijke innovatie faciliteert, is ook van belang. Taiwan's Presidentiële Hackathon wordt nu al vier achter-

eenvolgende jaren georganiseerd.

De hackathon stimuleert het gebruik van beschikbare technologie om oplossingen te vinden voor publieke vraagstukken. Er is geen financiële beloning voor de winnaars, maar die krijgen hun trofee persoonlijk uitgereikt door President Tsai. De echte prijs is echter dat de vijf winnende teams ondersteuning van de president krijgen en de nodige middelen om hun ideeën in de praktijk te brengen. Ieder jaar doen duizenden maatschappelijke technologie-experts en ambtenaren uit tientallen landen mee. Allemaal dragen ze zo bij aan duurzame ontwikkeling."

Wat zijn de voordelen van open overheid?

"In 2019 lanceerde het High-level Panel on Digital Cooperation van de Secretaris-generaal van de Verenigde Naties een Declaration of Digital Interdependence. Daarin wordt de noodzaak van 'co-government' benadrukt, een vorm van gemeenschappelijke besluitvorming waarbij diverse overheidsniveaus en maatschappelijke groeperingen worden betrokken.

Open overheid gaat over de vernieuwing van het democratische ecosysteem in het digitale tijdperk. Het is noodzakelijk het systeem van 'checks and balances' tussen overheid en burgers om te zetten naar een people-public-private partnership waarin burgers, overheid en bedrijfsleven samenwerken en van elkaar afhankelijk zijn.

Hoe groter het vertrouwen tussen de publieke sector en het publiek, des te groter de kans op verstandig beleid. En ook omgekeerd: een gebrek aan vertrouwen leidt tot minder focus in het publieke debat en zwalkend beleid met hoge sociale

kosten als gevolg. Wederzijds vertrouwen tussen openbaar bestuur en burger is dus het ultieme doel van open overheid.

Ook tijdens de afgelopen coronacrisis, waarin de overheid maatregelen moest nemen om de pandemie te beteugelen, was vertrouwen volgens mij essentieel om een normaal leven in Taiwan te kunnen behouden. In de eerste fase van de coronacrisis, bijvoorbeeld, werkte het ministerie van Volksgezondheid samen met de g0v community [een open source en open government community] om binnen 72 uur een open data-applicatie te ontwikkelen waarmee degenen die het nodig hadden apotheeklocaties en mondk masker-voorraden konden vinden met behulp van diverse kanalen als interactieve kaarten, chatbots en spraakassistentie. Dit is dus geen speciaal geval dat uit de pandemie voortkomt; het is voor de Taiwanese overheid de normale manier van werken om burgerideeën op te nemen in beleidsvorming en samen te werken met maatschappelijke partners.

Open overheid is een opgave die tijd kost, maar uit de voorbeelden die ik noem, blijkt dat naast innovatieve reorganisatie binnen de over-

heid, creativiteit en bijdragen vanuit de maatschappij het allerbelangrijkste zijn."

"Hoe groter het vertrouwen tussen de publieke sector en het publiek, des te groter de kans op verstandig beleid. En ook omgekeerd: een gebrek aan vertrouwen leidt tot zwalkend beleid met hoge sociale kosten."

U bent volledig open in uw werkwijze, maar hoe kan uw open manier van werken zich uitbreiden naar de gehele overheidsorganisatie?

"We moeten investeren in publieke infrastructuur die dient als het online equivalent van openbare parken, bibliotheken en universiteiten; als ruimtes voor digitale democratie. Net zoals betrouwbare infrastructuur ons leven veiliger en gemakkelijker maakt, doet openbare digitale infrastructuur dat voor de democratie.

© Wang Yi-sung, Taipei Times

Om een voorbeeld te geven: in 2015 ontwikkelde een burgerinitiatief Airbox, een goedkope luchtkwaliteitsmeter. Inmiddels is Airbox overal te vinden, van scholen tot balkons van woningen. Kennis van burgers vulde de beperkte capaciteit van de overheid aan. En het had meer voordelen: verantwoord omgaan met data en brede milieubewustwording. Vervolgens besloot de Taiwanese overheid een deel van de infrastructuur-begroting om te zetten naar het digitale domein. Aanvankelijk waren er 2.000 Airbox-meters; inmiddels zijn het er tienduizenden.

Een ander voorbeeld is het Rescue Action by Youth-project. Sinds 2017 biedt mijn bureau iedere zomer de mogelijkheid aan studenten om de digitale dienstverlening van de overheid onder de loep te nemen. Ze richten zich op design en gebruikersgemak en maken prototypes met verbeteringen. Daarmee zijn bijvoorbeeld de websites van Hike Smart Taiwan, die wordt gebruikt door wandelaars en bergbeklimmers, en die van de Youth Development Administration, flink verbeterd.

"In diverse vormen van co-creatie kunnen we met alle stakeholders gezamenlijk beleid ontwikkelen. Met een open overheid verbeteren we efficiency van het bestuur en schep- pen we mogelijkheden voor burgerparticipatie."

Wij betrekken burgers actief bij overheidszaken via een open overheidssysteem en de ontwikkeling van digitale kanalen waarlangs burgers kunnen participeren in beleidsontwikkeling.

Met een Nationaal Actieplan Open Overheid werken we aan een transparant en verantwoordelijk overheidsapparaat om openbaarmaking van informatie te bevorderen, burgerparticipatie te versterken, 'clean governance' te implementeren en een inclusieve dialoog met alle ethniciteiten en genders te bevorderen. Verder hebben we in Taiwan het Participation Officer Network en het Join Platform, die beide een direct communicatiekanaal tussen overheid en burgers bieden. Door burgerparticipatie worden overheidsorganen blootgesteld aan nieuwe ideeën en kunnen ze daadwerkelijk aansluiten op de behoeften van de maatschappij."

Sommige mensen menen dat open overheid niet mogelijk is vanwege overwegingen van privacy, veiligheid of duurzaamheid (hoe kan data ook na verloop van tijd toegankelijk zijn). Hoe reageert u op dit soort argumenten?

"Bij de ontwikkeling van digitaal beleid krijgen cybersecurity en persoonlijke gegevensbescherming altijd veel aandacht. Volgens mij gaat 'e-democracy' niet alleen over de toepassing van tools zoals social media, online petities en elektronisch stemmen; het gaat er ook om dat democratie het uitgangspunt is voor de digitale diensten van de overheid. Met andere woorden:

digitale overheidsdiensten moeten de burger centraal stellen door de deur open te zetten en burgers te betrekken in het ontwerp.

Bijvoorbeeld, om coronabesmettingen tegen te gaan, hebben we snelle en effectieve contactopsporing nodig. Maar als je het verkeerd aanpakt, loop je tegen het dilemma op tussen privacybescherming enerzijds en indamming van de pandemie anderzijds. Een verplichte overheidsapp zou alleen maar weerstand oproepen. Dus in plaats van gebruik te maken van centrale contactopsporingsdata of de controle over te dragen aan grote bedrijven, gingen wij op zoek naar maatschappelijke oplossingen waarbij de mensen zelf werden betrokken.

Vanuit gOv werd een mechanisme bedacht voor contactopsporing op basis van tekstberichten. Vervolgens werkten we samen met telecomaانبieders en konden we binnen een week het systeem van '1922 SMS' introduceren.

Door een QR-code te scannen en een gratis bericht te versturen, gaven mensen aan waar ze zich bevonden. Zo kon de gezondheidsdienst goed bron- en contactonderzoek doen door de 'footprint' van geïnfecteerden en hun contacten te volgen, zonder privé-informatie van de geïnfecteerden aan anderen bloot te stellen. Zo'n samenwerking functioneert niet zonder vertrouwen tussen de verschillende partijen. En natuurlijk moeten we de kloof overbruggen voor digitaal mindergeletterden, ouderen en mensen met een visuele beperking. Daarvoor moet bron- en contactonderzoek ook niet-digitaal mogelijk zijn. Om het vertrouwen te bewaren, kunnen betrokkenen altijd controleren wat er met hun informatie in het

bron- en contactonderzoek wordt gedaan. En alle bestanden worden na 28 dagen verwijderd.

Omdat deze 'civic tech' voortkwam uit een community die persoonlijke datasoevereiniteit al hoog in het vaandel had staan, konden we snel reageren op nieuwe uitdagingen. Zo ontdekte een rechter op een gegeven moment dat de politie gegevens uit 1922 SMS-berichten bij een onderzoek had betrokken. Zowel de rechter als het ministerie van Justitie oordeelden vervolgens dat de 1922-berichten niet voor een ander doel – in dit geval rechtsvervolgning – mogen worden toegepast. Maar gelukkig was het systeem al zo ontworpen dat de politie geen connecties kon maken tussen de willekeurige codes en specifieke locaties. In ieder geval bleef de oorspronkelijke maatschappelijke bedoeling intact.

'Regeren door het volk' is het originele idee van democratie. In het licht van universele dreigingen zoals de pandemie en desinformatie laat ons Taiwanese model aan de wereld zien dat dit people-public-private partnership vorm kan geven aan digitale democratie."

"Het Taiwanese model laat aan de wereld zien dat de people-public-private partnership vorm kan geven aan digitale democratie."

Welke rol ziet u weggelegd voor ngo's zoals Open State Foundation?

"De Britse econoom Geoff Mulgan zei ooit: "with the popularization of information technology, a civil society in a free and open environment, as well as the resources and wisdom brought together by energetic citizens, are the best opportunities to overturn the future." Daarben ik het van harte mee eens.

In Taiwan zijn door samenwerking tussen ngo's en de publieke sector ideeën en innovaties naar boven gekomen – en geïmplementeerd met concrete resultaten. Voorbeelden zijn het SMS-contactopsporingssys-

teem dat ik net noemde, het 1922 vaccinatie-afsprakenstelsel en de 5000 Quintuple Stimulus Vouchers [een systeem van gratis digitale tegoedbonnen om de economische gevolgen van de lockdowns te verzachten]. Allemaal maatschappelijke innovaties die voortkomen uit samenwerkingen tussen relevante stakeholders. Taiwan's ngo's zorgen op alle overheidsniveaus voor de realisatie van het idee van burgerparticipatie in beleidsontwikkeling, waardoor transparantie wordt vergroot, open informatie toeneemt en het publieke debat meer inclusief wordt.

Ik begrijp dat Open State Foundation Foundation werkt aan

digitale transparantie door publieke informatie als open data te openen en toegankelijk te maken voor hergebruik. Ik geloof dat een ngo zoals Open State Foundation maatschappelijke verandering kan bevorderen via interactie tussen verschillende actoren en de toepassing van technologie, en daardoor op een innovatieve manier maatschappelijke uitdagingen kan oplossen." •

© de Pang Chia-shan, Noticias de Taiwan

DATA VERHALEN

Tijdens zijn loopbaan bij verschillende publieke omroepen, werd journalist Just Vervaart verliefd op data. Nu speurt hij naar data, en naar de verhalen in die data. Hij vertelt ons hoe hij dat aanpakt.

VAN JOURNALIST TOT DATAJOURNALIST

Just Vervaart is sinds kort datajournalist bij Omroep Gelderland, maar werkt al sinds 1999 voor publieke omroepen. Toen hij bij NPO verantwoordelijk werd voor een team dat aan de slag ging met gebruikersdata voor gepersonaliseerde aanbevelingen, was het raak. Hierna wilde hij 'terug naar de inhoud', maar wel mét data: "Ik was verliefd geworden op data. Dus wat moet je dan? Dan word je datajournalist."

Dat deed hij door mensen uit het veld te benaderen, zich te verdiepen in technieken, trainingen te volgen en bovenal: door gewoon verhalen te gaan maken. Het hielp dat hij al programmeerde in zijn vrije tijd en goed met excel overweg kon, maar "iedereen die er interesse in heeft, kan het leren", aldus Just.

DATAHONGER

"De honger naar nuchtere cijfers was nog nooit zo groot", kopt de Volkskrant eind 2021. Corona-cijfers, woningnoodstatistieken en andere datarubrieken worden het allergretigst geraadpleegd bij de kranten en omroepen. Just verklaart de aantrekkingskracht van cijfers: "Mensen willen weten welke impact iets heeft op hun leven en hun leefomgeving, zeker bij een regionale omroep". Het is een geloof in data dat getuigt van vertrouwen in de journalistiek. Just: "Door social media en de desinformatie die ermee gepaard gaat, zijn mensen op zoek naar feitelijkheden, en ze gaan ervan uit dat ze die bij een publiek nieuwsmidium kunnen vinden. Ik heb nog steeds de hoop dat dit voor een hele grote groep geldt."

Daarom maakt Just dataverhalen. Hij vertelt bijvoorbeeld over vaccinaties in de Biblebelt, woningnood in Gelderse gemeenten en de relatie tussen strooiroutes en gelijke behandeling.

VAN 'OPENBAAR, MITS' NAAR 'OPENBAAR, TENZIJ'

"We moeten naar 'openbaar, tenzij' in plaats van 'openbaar, mits'. Als data beschikbaar is, levert dat heel veel kansen op. Ook als je als gemeente denkt 'wat heeft het publiek nou aan die data'. Een simpel voorbeeld: strooiroutes. Die maken gemeenten heel mooi openbaar in GIS. In principe voor de aannemer, zodat deze weet waar gestrooid moet worden. Voor de burger is dat soort nauwkeurige data niet super interessant, tenzij je bijvoorbeeld wilt weten of er in je straat gestrooid wordt. Maar de data bracht mij op een onderzoek naar ongelijkheid tussen strooiroutes in armere en rijkere wijken." Die bleek er in dit geval niet te zijn. "Maar doordat die data beschikbaar is, was het dus mogelijk om vast te stellen dat de gemeente eerlijk te werk gaat."

VOORBEELDEN

BIBLEBELT VACCINATIEDATA

"De vaccinatiecijfers voor Gelderland kwamen beschikbaar en alle media schreven hetzelfde: 'in Urk en Staphorst blijven vaccinaties heel erg achter'. Da's logisch, maar wat zit nog meer verborgen in die data?"

Als je het aantal gezette vaccinaties uitsplitst naar leeftijdsgroepen wordt duidelijk dat dit vooral achterblijft bij jongeren en niet zozeer onder ouderen. Een collega is hier toen de [praktische en gewetensbezwaarlijke] verklaringen bij gaan zoeken. In dit geval was de data er dus eerst en vonden we er vervolgens een verhaal in. Vaak is het andersom. Dan komen collega's naar me toe met een verhaal dat ze willen maken, zoals het woontekort, waar ik dan de cijfers bij zoek."

WONINGNOODDATA

"Het woningtekort per gemeente: die data hebben we zo bij elkaar, dacht ik. Maar het CBS heeft die cijfers niet op gemeentelijk niveau. Toen hebben we particulier onderzoeksbureau ABF Research gevraagd, die maakt op regionaal niveau rapportages. Maar Gelderland is opgedeeld in slechts drie regio's. Dat is voor de Rijksoverheid misschien prima om beleid op te baseren, maar voor onze lezers te grof. Als ik uit Brummen kom en ik wil graag bij m'n vrienden gaan wonen of in de buurt van mijn ouders blijven om te mantelzorgen, dan maakt het nogal uit of ik in hetzelfde dorp een huis kan vinden of 15 kilometer verderop. Via ABF kregen we toen een contactpersoon bij de provincie, via wie we uiteindelijk de gemeentelijke data vonden."

JUST'S TIPS VOOR DATAVERZAMELING

De beste manier om data te krijgen is niet via de voorkant. Van voorlichters krijg je vaak 'nee' of 'ja, mits' te horen. Het zijn de mensen die de data verzamelen en intern openbaar maken, die een soort liefde en passie voor die data hebben en vaak zeggen: 'tuurlijk, hier heb je het!'

Vraag databasebeheerders om hulp: Zij kennen hun data en kunnen dan intern zoeken. Zo kwam ik door te vragen naar arbeidsmigratiecijfers erachter dat er een schat aan onderzoeken bestaat die het CBS eenmalig of op verzoek van een overheid doet, die niet tussen de standaardonderzoeken van StatLine staan.

Als een database niet publiekelijk beschikbaar is, is het handig om te weten welke data erin zit. Zo kon ik niet in het systeem waarin boeren hun geiten aantallen registreren, maar wel een openbare handleiding vinden waarin alle datavelden staan die zij moeten invoeren. En achter elk veld hangt natuurlijk een databasekolom. Daardoor wist ik welke data er is, en welke termen ik moest gebruiken om deze op te vragen.

DE VEILIGSTE SCHOOLROUTE

MINDER ONGEVALLEN DANKZIJ OPEN DATA

'Risico op ongeval' als factor bij schoolkeuze: niet enkel is het mogelijk om dit mee te wegen, de verschillen tussen gemeenten, steden en scholen zijn ook nog eens significant, laat onderzoek van RTL Nieuws en ingenieursbureau Sweco zien. Voor iedere middelbare school in Nederland hebben zij de fietsroutes in kaart gebracht en op verkeersveiligheid beoordeeld. Dit stelt ouders, scholen en gemeenten in staat om te zien welke routes (te) gevaarlijk zijn. Ouders kunnen dit dus meenemen in de schoolkeuze, of de veiligste route gaan 'oefenen' met hun kind. "In de spits, met een zware rugzak", adviseert verkeersveiligheidsspecialist Jeanette van 't Zelfde in het interview met RTL.

Nog beter is het natuurlijk als gemeenten de data-analyse gebruiken om aan de slag te gaan met maximum snelheden, verkeersborden, stoplichten en de aanleg van vrije fietspaden. En scholen kunnen in de tussentijd werken aan bewustwording. Het onderzoek is door veel lokale media, maar ook door organisaties als de ANWB en de Fietzersbond, dankbaar overgenomen om het belang van grotere verkeersveiligheid onder de aandacht te brengen.

Want de schoolroutes in Nederland kunnen nog veel veiliger. Van alle veelgebruikte routes loopt bijna 1200 kilometer over de meest risicovolle wegen: waar auto's 50 of 60 kilometer per uur mogen rijden, terwijl er geen gescheiden fietspad is. Dat is 100 meter op iedere kilometer die de gemiddelde leerling fietst. Opvallend is dat wegen waar 30 kilometer per uur gereden mag wor-

den, maar beperkt onveiliger zijn dan vrijliggende fietspaden. Wel bestaan er dus grote verschillen tussen en binnen gemeenten. In Almere kunnen bijvoorbeeld bijna alle schoolgangers gebruik maken van een vrijliggend fietspad, waar ze hoogstens op elkaar kunnen botsen. In Heerlen daarentegen is de kans op ongelukken zo'n 34 procent hoger omdat scholieren over autowegen moeten, waar ook nog eens hard gereden mag worden. •

"Het aantal verkeersslachtoffers stijgt landelijk en tweederde van de ruim 20.000 ernstig gewonden is fietser. Gemeenten krijgen met dit onderzoek eigenlijk op een presenteerblaadje aangereikt wat de schoolroutes zijn die middelbare scholieren fietsen en waar de knelpunten liggen. Ja, hoe makkelijk is het dan om die punten ook daadwerkelijk te gaan aanpakken?"

Jeanette van 't Zelfde
Specialist verkeersveiligheid ANWB

DATA IN KAART

Om in beeld te brengen welke routes leerlingen (hoogstwaarschijnlijk) nemen, is gebruik gemaakt van datasets van **Dienst Uitvoering Onderwijs** (DUO), waarin per schoolvestiging wordt aangegeven in welke postcode leerlingen wonen.

Omdat sommige scholieren met de bus, auto of scooter reizen, zijn cijfers van **het Onderzoek Verplaatsingen in Nederland** (OVIN) erbij gepakt. Daarmee kon per school ingeschat worden hoeveel leerlingen de fiets pakken. Dat blijken er in Nederland ruim 700.000 te zijn.

Voor alle routes die zij nemen, is met behulp van **Kadasterdata** het aantal kilometers vastgesteld per type weg: vrijliggende fietspaden, wegen van 30, 50 en 60 kilometer per uur en overige wegen.

Met **het Bestand geRegistreerde Ongevallen** (BRON) van Rijkswaterstaat kon precies achterhaald worden op welke locaties de afgelopen vijf jaar, tijdens schooltijden, ongevallen met fietsers tussen de 11 en 18 jaar plaats hebben gevonden. Het gaat om minstens 21 ongelukken met gewonden per week. En het werkelijke aantal ligt nog stukken hoger, omdat de politie niet altijd ingeschakeld wordt. 27 ongelukken hadden een fatale afloop.

ONGELUKKEN OP 50 K/M WEGEN

10% van de fietskilometers wordt afgelegd op 50 kilometerwegen, maar ze zorgen voor 40% van de dodelijke ongelukken, bleek uit het onderzoek van Sweco.

40%

NEDERLAND FIETST

In totaal pakken 700.000 leerlingen de fiets om naar school te gaan, bleek uit het Onderzoek Verplaatsingen in Nederland.

700.000

GEWONDEN PER WEEK

Rijkswaterstaat registreerde minstens 21 ongelukken met gewonden per week onder fietsers tussen de 11-18 jaar.

21

VEILIGHEID IN VISUALISATIES

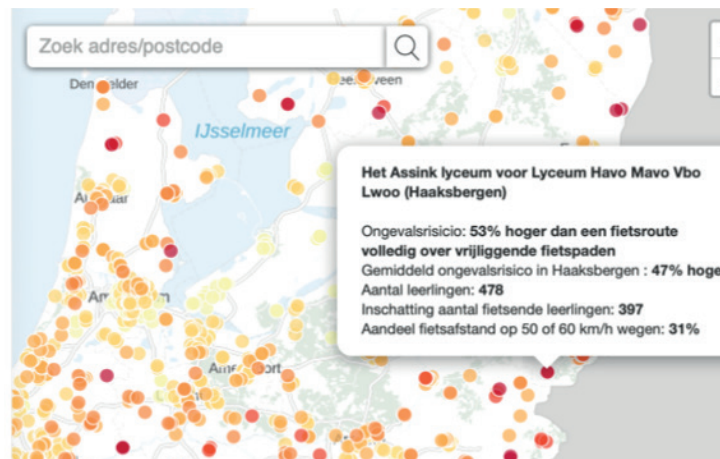
CHECK JE ROUTE

De eerste kaart laat alle schoolroutes zien die iedere schooldag door minstens 150 leerlingen gebruikt worden. De rode delen geven aan dat de kans op een ongeluk daar - waar fietsen de weg delen met auto's die maximaal 50 of 60 kilometer per uur mogen rijden - wel twee tot drie keer groter is dan op een fietspad.

CHECK JE SCHOOL

De tweede kaart laat met kleuren en percentages voor iedere schoolvestiging de risicoscore zien. Zo weten leerlingen hoeveel groter de kans op een ongeluk onderweg naar hun school gemiddeld is, ten opzicht van scholen die bereikbaar zijn via vrijliggende paden.

DATA COMMUNITIES

Een onmisbaar ingrediënt van een open databeleid: een nationaal dataportaal. In Nederland is dat Data.overheid.nl, waar de datasets van (natuurlijk nog niet genoeg maar wel al) veel verschillende overheidsorganisaties te vinden zijn en informatieverzoeken ingediend kunnen worden. Maar dat niet alleen: het platform biedt ook ruimte aan 'datacommunities': data-aanbieders, -experts en -gebruikers kunnen samenkomen om het aanbod en de waarde van de data op een bepaald onderwerp te versterken.

DATA.OVERHEID

Op Data.overheid.nl kunnen - op moment van schrijven - 21.171 zoekresultaten gefilterd worden. Zo'n driekwart hiervan bestaat uit datasets die data-eigenaren - van Rijksorganisaties als DUO en UWV tot gemeenten en provincies - gepubliceerd hebben in open en machineleesbaar formaat. Verder bevat de database bijna 3000 dataverzoeken van hergebruikers: bijvoorbeeld van professionals die op zoek waren naar gegevens over hoogopgeleide jongeren in steden, om een nieuwe betaalbare woonoplossing te ontwikkelen.

“KENNIS, ERVARING, INTERESSE EN IDEEËN KOMEN SAMEN OP ÉÉN FORUM.”

- Indra Leeuwerink, Contentmanager Data.overheid

DATACOMMUNITIES

Sinds april 2021 heeft Data.overheid.nl haar eigen online datacommunity, op dit moment bestaande uit ruim 240 dataprofessionals, -experts en -liefhebbers. De community is er voor iedereen die interesse heeft in data, met data werkt, of naar bepaalde data op zoek is. Op het forum worden vragen over data en datasets gesteld, kennis gedeeld en gepraat over hoe de kwaliteit en vindbaarheid vergroot kan worden.

Daarnaast vind je er speciale groepen, oftewel datacommunities, waarin data-eigenaren samenwerken rondom een afgebakend onderwerp en waarvan alle forumleden lid kunnen worden. Zo is er een subcommunity voor energiedata, waar onder meer wordt gepraat over de energietransitie. Ook is er de groep 'Sociale zekerheid', een onderwerp waarover veel data te vinden is op Data.overheid.nl. En onder de noemer 'Pilots betere vindbaarheid' bespreken overheden, zoals de gemeenten Eindhoven en Haarlem, hoe je ervoor kan zorgen dat burgers de data over parkeren in de stad beter kunnen vinden en gebruiken. Verder zijn er groepen rondom onderwijsdata en mobiliteitsdata, en in de toekomst kunnen we nog meer datacommunities verwachten.

IMPACT STORIES

Ook buiten het forum zet Data.overheid.nl open data in de schijnwerpers. Zo interviewt content-manager Indra Leeuwerink regelmatig organisaties en bedrijven die een toepassing hebben ontwikkeld met behulp van open data. Hierdoor wordt de impact van bepaalde data gemeten en de potentie van open data zichtbaar gemaakt voor het bredere publiek. Denk bijvoorbeeld aan een landkaart die alle waterhoogtes in Nederland in beeld brengt. Of aan een app die mensen helpt zelfstandig met het openbaar vervoer op pad te gaan.

OPEN AFVAL

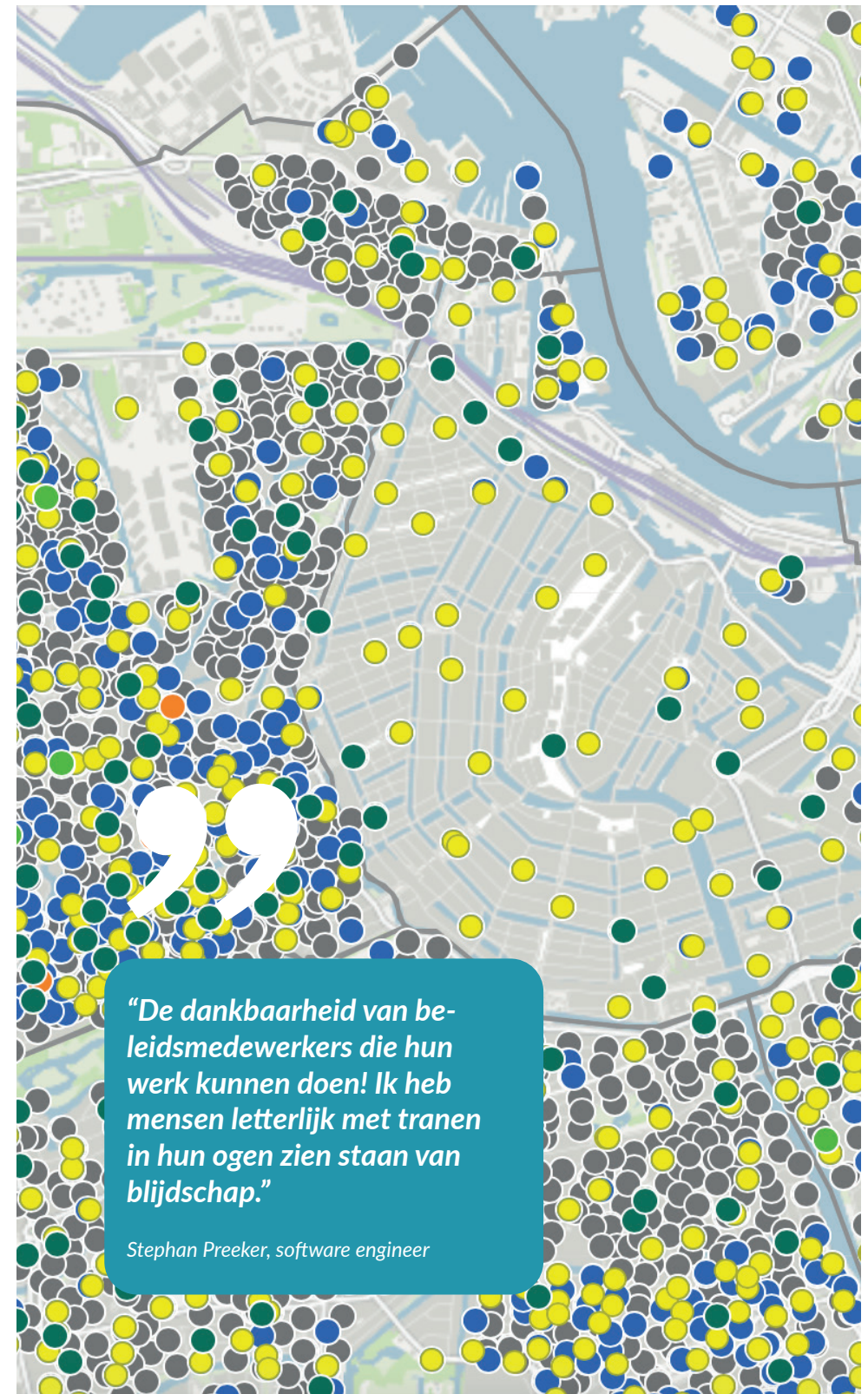
Een andere open data-story met een duidelijke impact: Een programmeur voor de gemeente Amsterdam bedacht een toepassing waarmee hij het probleem van overvolle afvalcontainers en troep op straat verminderde, en tegelijkertijd onnodige uitstoot van vuilniswagens tegenging. Hij maakte een complete dataset en API voor alle container- en afvalgegevens in Amsterdam, die eerst alleen op verschillende plekken, in verschillende systemen en bij verschillende leveranciers te vinden waren. Door het samenvoegen hiervan en de combinatie met de topografische data (BAG en BGT) van het Kadaster werden ook nog eens veel fouten gecorrigeerd, zoals afvalbakken die zich volgens het systeem in woonkamers of grachten bevonden. Dit scheelt weer gefrustreerde chauffeurs die moeten omrijden. De routes van die chauffeurs zijn bovendien aangepast met behulp van de API. Containers bleken eerst maar voor gemiddeld 33 procent vol te zitten, en nu is dit ongeveer 66 procent. In een stad als Amsterdam scheelt dit wel vijf rondrijdende vrachtauto's. Tegelijkertijd zitten andere bakken soms te vol, en dankzij goede weegdata kan de gemeente nu zorgen dat de routes ook hierop verbeterd worden.

Verder biedt de applicatie inzicht in de minimale afstand van ieder huis tot een vuilcontainer, waardoor de gemeente kan garanderen dat geen enkele Amsterdammer meer dan 200 meter moet afleggen. En als er toch een overvolle bak is, kunnen bewoners digitale meldingen doen die automatisch doorgestuurd worden naar de afvaldienst. Tot slot krijgt de gemeente inzicht in de beschikbaarheid en het gebruik van verschillende soorten containers. Dit kan helpen bij het maken van beleid, bijvoorbeeld bij de overweging om minder restcontainers en meer papier- en glascontainers aan te bieden om zo afvalscheiding te stimuleren.

Via deze applicatie zorgt open afvaldata dus voor beter beleid, een groenere uitvoering en een schonere stad.

**CONTAINERS BLEKEN EERST MAAR
VOOR GEMIDDELD 33% VOL TE ZITTEN,
EN NU IS DIT ONGEVEER 66 %**

AFVALCONTAINERS IN AMSTERDAM

“De dankbaarheid van beleidsmedewerkers die hun werk kunnen doen! Ik heb mensen letterlijk met tranen in hun ogen zien staan van blijdschap.”

Stephan Preeker, software engineer

Rijksoverheid

OVERHEIDSFINANCIËN:

OPEN TOT IN DETAIL

WINST MAKEN MET GEDETAILLEERDE OVERHEIDSFINANCIËN

Weet jij hoeveel jouw wijk of stadsdeel uitgeeft aan het wegpoetsen van graffiti, het bedienen van bruggen en het ophalen van vuilnis? Of aan de koffie die gedronken wordt door al het personeel dat deze en duizenden andere taken uitvoert? Waarschijnlijk niet. En mocht je het willen weten, dan stuit je op gemeentelijke kwartaalcijfers die onderverdeeld zijn in slechts een paar brede kostenposten. Daarom werkt Open State Foundation aan het openen van meer gedetailleerde financiële data. Want zoals hieronder duidelijk wordt, valt daar voor actieve burgers, journalisten, bestuurders en bedrijven een heleboel winst te behalen.

De huishoudboekjes van ministeries, provincies, gemeenten, stadsdelen en andere bestuurslagen moeten open en toegankelijk zijn. Dan kunnen inkomsten, budgetten en uitgaven van overheden gebenchmarkt en gecontroleerd worden. Zowel door andere overheden, als door journalisten, maatschappelijke organisaties, wetenschappers, volksvertegenwoordigers en betrokken burgers. Op dit moment is er al een hoop financiële informatie beschikbaar, maar deze is nog niet fijnmazig genoeg om door al die stakeholders hergebruikt te worden.

OPENSENDING.NL

Sinds 2015 kan iedereen voor overheidsbudgetten en -realisaties terecht op OpenSending.nl. Hier worden de financiële rapportages van alle decentrale overheden (de zogeheten lv3-gegevens) via het dataportaal van CBS geautomatiseerd verzameld en aangeboden

met handige filter- en vergelijkingstools. Op dit moment wordt het platform door de Open State Foundation doorontwikkeld in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken, met het doel om uiteindelijk diepere lagen toe te voegen aan het bestaande data-aanbod.

“Als politica heb ik het echt nodig dat er een hoger detailniveau komt op OpenSending.nl, omdat ik dan veel beter kan vergelijken of mijn eigen overheid haar werk wel goed doet.”

Mirjam Wulfse, Statenlid provincie Groningen

Met lv3 worden baten en lasten ingedeeld in posten zoals 'aankopen niet-duurzame goederen' of 'overig'. Daardoor zijn er miljoenen waarvan hergebruikers niet kunnen achterhalen waaraan ze uitgegeven zijn. Het zou bijvoorbeeld veel waardevoller zijn als niet alleen bekend is hoeveel Utrecht uitgeeft aan 'ruimte en leefomgeving', maar ook hoeveel ze daarin binnen spenderen aan 'voorkomen van dierenoverlast' en 'parken'. Zijn de kosten van het Julianapark wel proportioneel ten opzichte van die van het Griftpark? En zo niet: ligt dat dan aan de schoonmaak van toiletten, het onderhoud van openbare barbeques of de kosten van de grasmaaiers?

Open financiële detaildata zorgt niet alleen voor sturing en verantwoording binnen overheden, maar ook voor hogere efficiëntie en bezuinigingen: doordat overheden van elkaars fouten en successen kunnen leren. Bovendien stelt het hen in staat om middelen te delen, zoals software en marktonderzoeken, en best practices uit te wisselen. Daarnaast stimuleert het initiatieven van burgers die zien dat het beter of goedkoper kan. Hetzelfde geldt voor bedrijven.

BEGROTING RUIMTE IN UTRECHT

Totaal

€112.149.000,00

Ruimte en leefomgeving >

€5.598.000,00

Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen) >

€55.889.000,00

Wonen en bouwen >

€50.662.000,00

REAL-TIME DONUTS

In sommige andere landen maken overheden al gedetailleerde informatie openbaar. Zo kunnen New Yorkers via NYC Checkbook zien dat hun Dienst Justitiële Inrichtingen op 25 oktober zo'n 20.000 dollar heeft overgeboekt voor koffie. En dat de grootste kostenpost van de politie geen munitie - kogels dan wel donuts - is, maar kantoormeubelen (bijna vier ton per jaar), met op de tweede plaats betalingen aan begunstigden van overleden werknemers (bijna drie ton). Nederlanders daarentegen, kunnen alleen het bedrag zien dat hun gemeente spendeert aan 'openbare orde en veiligheid'. Pas als ook onze decentrale overheden, ministeries en overheidsorganisaties op NYC-niveau hun huishoudboekjes gaan publiceren is écht sprake van openheid: financiële transparantie zit 'm in de details.

DE MAN VAN VIER MILJOEN

Met behulp van open detaildata wist een Chief Information Officer (CIO) van de Britse overheid, met een zoekopdracht van enkele minuten miljoenen te besparen. Toen hij hoorde dat een andere afdeling een prijzig marktonderzoek had aangeschaft voor ICT-besluitvormers vroeg hij zich af of andere overheden en afdelingen misschien hetzelfde rapport kochten, en dus onnodig publiek geld uitgaven.

Voordat Engelse overheden op detailniveau data ontsloten had deze vraag tot weinig geleid; een zoektocht door de database had slechts inzicht gegeven in de totale uitgaven aan 'marketing'. En de CIO's van alle andere overheidsdiensten contacteren was onbegonnen werk geweest. Dankzij het internationale OpenSpending.org toverde de CIO echter met een paar muisklikken een overzicht tevoorschijn van alle duplicaties van de kostenpost, die vervolgens geëlimineerd konden worden. De geschatte 'winst': vier miljoen pond!

RIGHT TO CHALLENGE

In Engeland ontstond ook the Right to Challenge. Dit 'uitdaagrecht' wordt inmiddels ook in steeds meer Nederlandse gemeenten en provincies doorgevoerd, maar nog niet optimaal uitgeoefend; daarvoor is detaildata nodig. Het uitdaagrecht past in een trend van burgerparticipatie: het betrekken van inwoners bij de besteding van publiek geld. Het houdt in dat (groepen) burgers de kans moeten krijgen om publieke taken en diensten van gemeentelijke instanties of commerciële partijen over te nemen, als zij denken dat het anders beter, slimmer of goedkoper kan. En dat kan alleen als inwoners toegang hebben tot inzichtelijke en begrijpelijke informatie over de (geplande) uitgaven van hun overheid.

Zo kwam een Friese kroeg-eigenaar erachter dat zijn gemeente veel geld uitgaf aan brugwachters voor de brug tegenover zijn café; dit kon hij met zijn personeel wel doen voor tweederde van de prijs.

“Hoe gedetailleerder de data is, hoe beter ik mijn werk kan doen als journalist.”

*Sjoerd Hartholt,
journalist Binnenlands Bestuur*

